

**Київський національний торговельно-економічний університет
Кафедра туризму та рекреації**

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

«Розвиток регіональної туристичної системи Донецької області»

Студента 2 курсу 9 групи
освітнього ступеня «магістр»
спеціальності 242 «Туризм»
спеціалізації «Міжнародний
туристичний бізнес»

_____
(підпис)

Воронької
Анастасії Ігорівні

Науковий керівник
канд. держ. Упр.,
доц. кафедри туризму та рекреації

_____
(підпис)

Кравцов Сергій
Станиславович

Гарант освітньої програми
д.е.н., професор

_____
(підпис)

Ткаченко Тетяна
Іванівна

Київ 2018

Київський національний торговельно-економічний університет

Факультет ресторанно-готельного та туристичного бізнесу

Кафедра туризму та рекреації

Спеціальність 242 «Туризм»Спеціалізація «Міжнародний туристичний бізнес»**ЗАТВЕРДЖУЮ**

Зав. кафедри туризму та рекреації

Т.І. Ткаченко

« _____ » _____ 2017 р.

Завдання**на випускню кваліфікаційну роботу студентові****Воронецькій Анастасії Ігорівні**

1. Тема випускного кваліфікаційної роботи: «Розвиток регіональної туристичної системи Донецької області»

Затверджена наказом ректора від «25» жовтня 2017 р. №3492

2. Строк здачі студентом закінченої роботи: 01.11.2018 р.

3. Цільова установка та вихідні дані до випускної кваліфікаційної роботи:

Мета роботи – розробка стратегії розвитку регіональної туристичної системи Донецької області.

Об'єкт дослідження – процес формування регіональної туристичної системи Донецької області.

Предмет дослідження – теоретичні, методологічні та практичні засади розвитку регіональної туристичної системи Донецької області.

4. Перелік графічного матеріалу:

Рис. Структура туристичної системи

Рис. Чинники впливу на туристичну систему регіону

Табл. Конкурентні переваги туристичної системи Донецької області

5. Консультанти по роботі із зазначенням розділів, за якими здійснюється консультування:

Розділ	Консультант (прізвище, ініціали)	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
1	Кравцов С.С.	20.11.2017	20.11.2017
2	Кравцов С.С.	20.11.2017	20.11.2017
3	Кравцов С.С.	20.11.2017	20.11.2017

6. Зміст випускної кваліфікаційної роботи (перелік питань за кожним розділом)

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ ТУРИСТИЧНОЇ СИСТЕМИ

1.1. Теоретико-методологічні засади територіальної організації регіональної туристичної системи

1.2. Чинники впливу на туристичну систему регіону

1.3. Теорії управління регіональною туристичною системою

РОЗДІЛ 2. СТРУКТУРНИЙ АНАЛІЗ РЕГІОНАЛЬНОЇ ТУРИСТИЧНОЇ СИСТЕМИ ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

2.1. Характеристика ресурсної бази та інфраструктурного забезпечення регіональної туристичної системи Донецької області

2.2. Оцінка результативності управління туристичною системою Донецької області

2.3. Визначення конкурентних переваг туристичної системи Донецької області

Висновки до розділу 2

РОЗДІЛ 3. ОСНОВНІ НАПРЯМИ ОПТИМІЗАЦІЇ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОЇ ТУРИСТИЧНОЇ СИСТЕМИ ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

3.1. Розробка стратегії розвитку формування туристичної системи Донецької області

3.2. Заходи щодо удосконалення туристичної системи Донецької області

3.3. Соціально-економічне обґрунтування розробленої стратегії

Висновки до розділу 3

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ДОДАТКИ

7. Календарний план виконання роботи:

№ з/п	Назва етапів випускного кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів	
		за планом	фактично
1	Вибір і затвердження теми випускної кваліфікаційної роботи	01.09.2017-25.10.2017 р.	01.09.2017-25.10.2017
2	Оформлення і затвердження завдання на роботу	26.10.2017-20.11.2018 р.	26.10.2017-20.11.2018
3	Написання та попередній захист 1 розділу випускної кваліфікаційної роботи у наукового керівника	20.11.2017 - 11.05.2018 р.	20.11.2017 - 11.05.2018
4	Написання та оформлення наукової статті	до 01.06.2018 р.	до 01.06.2018
5	Написання та попередній захист 2 розділу випускної кваліфікаційної роботи у наукового керівника	12.05.2018-31.08.2018 р.	12.05.2018-31.08.2018
6	Написання та попередній захист 3 розділу випускної кваліфікаційної роботи у наукового керівника	01.09.2018-14.10.2018 р.	01.09.2018-14.10.2018
7	Оформлення випускної кваліфікаційної роботи за структурою, представлення роботи на кафедру та попередній захист у комісіях	15.10.2018-22.10.2018 р.	15.10.2018-22.10.2018 р.
8	Доопрацювання, оформлення, друкування, підготовка матеріалів до захисту	23.10.2018-31.10.2018 р.	23.10.2018-31.10.2018 р.
9	Представлення готової зшитої випускної кваліфікаційної роботи на кафедру	01.11.2018 р.	01.11.2018 р.
10	Захист випускної кваліфікаційної роботи в екзаменаційній комісії	Згідно розкладу	Згідно розкладу

8.Дата видачі завдання «20» листопада 2017 р.

9.Керівник випускної кваліфікаційної роботи _____ С. С. Кравцов

10. Гарант освітньої програми _____ Т.І. Ткаченко

11. Завдання прийняв до виконання студент _____ А.І. Воронєцька

12. Відгук керівника випускної кваліфікаційної роботи

Студентка Воронєцька Анастасія своєчасно випускну кваліфікаційну роботу відповідно до календарного плану. Зміст, структура та дизайн роботи відповідають всім вимогам. Робота складається з вступу, трьох частин, висновків, переліку посилань та додатків.

У випускній кваліфікаційній роботі розглянуто теоретико-методологічні засади формування конкурентоспроможності туристичного продукту, включаючи існуючі підходи до визначення сутності та структури конкурентоспроможності туристичного продукту, методи та інструменти створення конкурентоспроможного туристичного продукту та етапи формування конкурентних переваг туристичного продукту. Розроблено стратегію розвитку формування туристичної системи Донецької області, в першу чергу були впроваджені заходи щодо удосконалення туристичної системи Донецької області для іноземних туристів та оцінено конкурентні переваги туристичного продукту Донецької області на міжнародному ринку. На підставі виявлених недоліків було обгрунтовано стратегію розвитку регіональної туристичної системи в Донецькій області.

Робота рекомендована до захисту в Екзаменаційній комісії.

**Керівник випускного
кваліфікаційного проекту**

_____

(дата, підпис)

Кравцов С.С.
(прізвище, ініціали)

Висновок про випускну кваліфікаційну роботу

Випускна кваліфікаційна робота студентки Воронєцької А.І.
(прізвище, ініціали)

може бути допущена до захисту в екзаменаційній комісії.

Гарант освітньої програми

_____

Ткаченко Т.І.
(підпис, прізвище, ініціали)

Завідувач кафедри

_____

Ткаченко Т.І.
(підпис, прізвище, ініціали)

“ _____ ”

_____ 2018 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1. НАУКОВО-ОРГАНІЗАЦІЙНІ ОСНОВИ РЕГІОНАЛЬНОЇ ТУРИСТИЧНОЇ СИСТЕМИ	10
1.1. Теоретико-методологічні засади територіальної організації регіональної туристичної системи	10
1.2. Ефективність функціонування регіональної туристичної системи	17
1.3. Продуктивність рекреаційних ресурсів дестинації	25
Висновки до розділу 1	31
РОЗДІЛ 2. СТРУКТУРНИЙ АНАЛІЗ РЕГІОНАЛЬНОЇ ТУРИСТИЧНОЇ СИСТЕМИ ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ	33
2.1. Оцінка ресурсної бази та інфраструктурного забезпечення регіональної туристичної системи Донецької області	33
2.2. Визначення конкурентних переваг туристичної системи Донецької області	40
2.3. Оцінка рівня сприйняття Донецької області як туристичної дестинації на міжнародному ринку	46
Висновки до розділу 2	52
РОЗДІЛ 3. ОСНОВНІ НАПРЯМИ ОПТИМІЗАЦІЇ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОЇ ТУРИСТИЧНОЇ СИСТЕМИ ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ	54
3.1. Шляхи розвитку і удосконалення туристичної системи Донецької області	54
3.2. Заходи щодо просування туристичної дестинації на міжнародний ринок	59
3.3. Соціально-економічне обґрунтування розробленої стратегії	70
Висновки до розділу 3	75
ВИСНОВКИ	77
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	80
ДОДАТКИ	866

ВСТУП

Актуальність дослідження. Розвиток національної економіки залежить від ефективності використання наявних ресурсів та передусім створення і забезпечення необхідних для цього умов. При цьому зумовлюється необхідність створення економічно ефективного туристичного простору для розвитку туристичної сфери як на національному, так і на регіональному рівні. Незважаючи на визнання туризму пріоритетною сферою діяльності, яка повинна підтримуватися державою, фінансуватися і розвиватися за міжнародним стандартам, підвищуючи конкурентоспроможність на внутрішньому і міжнародному рівнях, існує низка проблем, які передусім пов'язані з неефективним використанням туристичних ресурсів та реалізацією конкурентних переваг. Постає необхідність раціонального використання туристичних ресурсів та формування цілеспрямованої політики держави, що сприятиме розвитку туристичного бізнесу та посилить процеси євроінтеграції.

Туристична діяльність в Донецькій області зазнала значної шкоди внаслідок війни на сході України. Утворення непідконтрольних територій, проблема забезпечення безпеки громадян, і як наслідок їх переселення в інші регіони України, а також складна економічна ситуація в країні призвели до зменшення туристського потоку в регіоні. У той же час, припинення активних бойових дій, контроль Україною територій, де зосереджена переважна більшість туристсько-рекреаційних об'єктів регіону, а також фінансова обмеженість громадян у виборі віддалених місць для відпочинку підштовхують до розвитку внутрішнього туризму.

Аналіз останніх публікацій. Аналіз публікацій із цієї проблематики свідчить, що українські й закордонні вчені систематично проводять наукові дослідження з найбільш актуальних напрямів щодо розвитку туристичної сфери. Вивчають туристичний ринок такі дослідники: В. Банько, В. Гончаров, В. Двоєзерська, Л. Донченко, В. Дубницький, Л. Забуранна, Л. Федулова. Питанням методології оцінки рекреаційно-туристичних ресурсів присвячували свої праці

такі провідні науковці, як, зокрема, І. Бережна, З. Герасимчук, І. Зелінський, В. Мацала, В. Мацола, Г. Михайліченко, М. Нудельман, В. Руденко, Л. Черчик, Ю. Шабардіна.

Мета роботи – розробка стратегії розвитку регіональної туристичної системи Донецької області.

Відповідно до мети було визначено коло **завдань**:

- охарактеризувати підходи до сутності поняття та складових системи туризму;
- проаналізувати методичні підходи до оцінки ефективності туристичної системи в Донецькій області;
- здійснити аналіз ефективності туристичної системи в Донецькій області
- надати характеристику елементам туристичної системи в Донецькій області;
- виокремити підходи в управлінні туристичною системою в Донецькій області;
- обґрунтувати напрями вдосконалення туристичної системи в Донецькому районі;
- розробити програму вдосконалення та регламентів елементів туристичної системи в Донецькій області;
- здійснити оцінку ефективності запропонованих заходів щодо вдосконалення та просування туристичної системи в Донецькій області

Об'єкт дослідження: процес формування регіональної туристичної системи Донецької області.

Предмет дослідження: теоретичні, методологічні та практичні засади розвитку регіональної туристичної системи Донецької області.

Інформаційною базою дослідження є статистичні данні регіону за 2013-2017 роки; законодавча, нормативна та довідкова література; наукові публікації вітчизняних та зарубіжних вчених з предмету дослідження, матеріали періодичного друку та наукові статті провідних вчених за темою дослідження.

Методи дослідження. У процесі виконання дослідження використано загальнонаукові та спеціальні економічні методи, зокрема: класифікаційно-аналітичний; структурно-функціональний; порівняльного аналізу; монографічний, формально логічні (індукції та дедукції, порівняння, аналогій). При розробці стратегії привабливості Донецького туристичного району використовується SWOT-аналіз.

Апробація результатів. Основні результати дослідження висвітлені в статті «Сутність територіальної організації регіональної туристичної системи» у збірнику наукових статей студентів денної форми навчання "Міжнародний туристичний бізнес".

Наукова новизна дослідження полягає в розробці стратегій просування Донецької області, як системи, на туристичному ринку.

Практичне значення результатів новизни роботи полягає в розробленні науково-практичних рекомендацій з удосконалення туристичної системи в Донецькій області.

Обсяг і структура роботи. Робота складається із вступу, трьох основних розділів, що містять дев'ять підрозділів, висновків та пропозицій, списку використаних джерел, що містить 57 найменувань.

РОЗДІЛ 1

НАУКОВО-ОРГАНІЗАЦІЙНІ ОСНОВИ РЕГІОНАЛЬНОЇ ТУРИСТИЧНОЇ СИСТЕМИ

1.1. Теоретико-методологічні засади територіальної організації регіональної туристичної системи

Туризм – це складне соціально-економічне та політичне явище, що значною мірою впливає на світоустрій. Значення туризму в світовому господарстві постійно зростає, що пов'язано із зростанням впливу цієї сфери діяльності на економіку багатьох країн світу, де вона виконує низку важливих функцій. Міжнародна практика свідчить, що низка країн завдяки ефективному розвитку саме туристичного сектору пододала спад в економіці, зменшила регіональну стратифікацію, зміцнила своє становище на міжнародній арені.

Система - це упорядкована сукупність елементів, між якими існує або може бути створена тісний взаємозв'язок. Систему туризму можна представити у вигляді сукупності взаємопов'язаних елементів - туристських підприємств, організацій, регіонів, взаємодіючих між собою і зовнішнім середовищем. На думку швейцарського дослідника К. Каспара, сама система «туризм» має дві внутрішні субсистеми[8]:

- суб'єкт туризму, тобто споживач туристичних послуг - людина з усім різноманіттям її туристських потреб та мотивів поведінки;
- об'єкт туризму, що складається з трьох елементів: туристичні центри, туристичні підприємства та туристичні організації (державні та суспільні організаційно-правові структури, що регулюють розвиток туризму).

На сьогодні теоретико-методологічного обґрунтування поняття «регіональна туристична система» як в українській, так і в зарубіжній науці наразі немає. Проте, деякі науковці виділяють поняття «територіально-рекреаційної системи». Просторовою формою організації рекреаційної діяльності вітчизняні науковці вважають територіально-рекреаційну систему (ТРС), під якою М.М. Корецький і І.В. Сміль розуміють «територіально цілісну

взаємопов'язану і взаємозалежну сукупність компонентів, функціонування і еволюція яких залежить від ступеня рекреаційного попиту і які спрямовані на задоволення рекреаційних потреб людини і суспільства загалом»[16].

ТРС є науковою категорією, в якій знаходять відображення територіальні курортно-туристичні комплекси, що інтенсивно формуються. Н.Ю. Недашківська на підставі міжгалузевого підходу у структурі ТРС виділяє 5 галузей та їх підгруп. Серед них такі:

- 1) група галузей, які виконують головну функцію системи і становлять її центральне ядро: курортне, туристичне господарство, сфера відпочинку;
- 2) група галузей переважно виробничого обслуговування (будівництво, транспорт, сільське господарство тощо);
- 3) галузі, що постачають спеціалістів для курортно-туристичного господарства і сфери відпочинку;
- 4) галузі, орієнтовані на забезпечення потреб санаторно-курортного і туристичного господарств (науково-дослідні установи);
- 5) спеціалізовані органи управління.

Туристична система (ТС) ними розглядається як функціональна система, що містить блоки понять, які є системами ширшого порядку[25]:

- 1) група відпочиваючих (рекреантів);
- 2) природні і культурні комплекси;
- 3) технічна система;
- 4) обслуговуюча група людей;
- 5) система органів управління ТС.

Відмінність між цими підходами полягає в тому, що в першому випадку рекреанти об'єднані в рамках окремих галузей з обслуговуючими групами, а в другому – вони становлять окремий функціональний блок.

На думку швейцарського вченого К. Каспара, сама туристична система має дві внутрішні субсистеми: суб'єкт туризму, тобто споживач туристичних послуг, та об'єкт туризму, що складається з трьох елементів: туристичні центри, туристичні підприємства і туристичні організації (державні і громадські

організаційно-правові структури, що регулюють розвиток туризму). На нашу думку, об'єкт туризму представлений тут недостатньою кількістю елементів, а саме – відсутній такий важливий елемент, як туристичні ресурси.

Отже, ґрунтуючись на теоріях і концепціях сучасної регіональної економіки та туризмознавства, використовуючи основні положення системного та синергетичного підходів, а також ураховуючи специфіку формування та розвитку «економіки знань», вважаємо, що як об'єкт регулювання та суб'єкт регіонального розвитку туризму слід аналізувати саме туристичну систему.

Основними принципами виділення туристичної системи є[51]:

- територіальність;
- наявність природних ресурсів;
- наявність культурно-історичних та етнічних ресурсів;
- створена інфраструктура;
- базова соціально-економічна система.

Розглянемо кожен принцип окремо. Рекреаційно-територіальна система прив'язана до території, має межі, тому дискретна. Нехтування принципом територіальності створює проблеми формування та розвитку засобів переміщення туристів, подальшого планування та розвитку рекреаційних територій.

Наявність природних та культурно-історичних і етнічних ресурсів є основою для розвитку туризму взагалі. Незалежно від того, на якому рівні освоєні ці ресурси, вони складають рекреаційно-туристичний потенціал території, що використовується або може використовуватись у туристичній діяльності. Ще одним аспектом територіальності є можливість виділення комплексів за масштабами: локальний, регіональний (мікро-, мезо-, макрорівень).

Необхідність транспортних шляхів, засобів розміщення та харчування, засоби зв'язку полягають у можливості переміщення та розміщення туристів, які на певний термін зупиняються в рекреаційних територіях або територіях, де концентруються культурно-історичні ресурси.

Соціально-економічна система є відображенням історично сформованої територіальної організації суспільства, що складається з таких елементів: природні, соціальні, економічні, політичні. Кожен з елементів складається з груп піделементів. Соціально-економічна система найбільший вплив має на туризм з точки зору специфіки системи розселення, демографічних, етнорелігійних характеристик, соціальної інфраструктури, наявності промислових комплексів чи промислових пунктів, центрів, що безпосередньо співпрацюють з туристичною галуззю, а також адміністративно-територіальна організація країни, рівень економічного розвитку, сприятливий інвестиційний клімат тощо.

На сьогодні існує досить велика кількість запропонованих вченими моделей туристичної системи. Наприклад, модель туристичної системи Т.І. Ткаченко складається з підсистем: «регіон, що генерує туристську активність», «дестинація» та «логістичне коло туризму»[44].

Ядром цієї системи є підсистема «турист», яка пов'язує усі підсистеми та забезпечує її цілісність. Як основний елемент системи туризму автор виокремив підсистему «інституціональне середовище», що забезпечує функціонування туристичного бізнесу в кожній із зазначених підсистем і системи загалом за певними кількісними та якісними параметрами.

Рис. 1.1. Базова модель туристичної системи Т.І. Ткаченко[44]

За визначенням Всесвітньої туристичної організації (ЮНВТО, UNWTO):

«Дестинація – це фізичний простір, в якому відвідувач проводить не менше однієї доби. Він включає туристичні продукти, такі як послуги та атракції, а також туристичні ресурси в межах однієї доби подорожування. Цей простір має фізичні й адміністративні кордони, які визначають форму його управління, імідж і репутацію, що впливають на його конкурентоспроможність на туристичному ринку»[31].

У новій редакції Закону України «Про туризм» зазначається, що «дестинація (туристична) – місце призначення туристичної подорожі (туристичної поїздки, туру, екскурсії), місце відвідування (територія, місцевість, місто, населений пункт, туристичний центр) особами, які не проживають постійно в даній місцевості і не належать до категорії місцевого населення».

Отже, туристична дестинація являє собою ключовий елемент регіональної туристської системи і суб'єкт управління регіонального розвитку. Її можна сприймати як територію із певним переліком засобів обслуговування й послуг, зручностей для забезпечення всіляких потреб туристів. Інакше кажучи, туристична дестинація містить у собі найбільш важливі й вирішальні елементи туризму, необхідні для туристів. Регіон туристичної дестинації є одним із найважливіших у туристичній системі, оскільки саме туристичні дестинації і їхній імідж залучають туристів, мотивують візит, активізуючи всю туристичну систему.

До складу підсистеми «регіон, що генерує туристську активність» (регіон потенційного попиту туристів) входять суб'єкти туристичного бізнесу, які забезпечують доведення до споживачів сформованого туристичного продукту та сприяють його реалізації (страхові компанії, посольства, рекламні агентства та ЗМІ, зокрема мережа Інтернет, заклади виставкової діяльності, кредитні установи, професійні спілки тощо).

Так Балабанова Л. В. виокремлює чотири основні підходи до розуміння поняття туристичний регіон[2]:

1. Туристичний регіон визначається певною туристичною ознакою (для прикладу, наявністю туристичного потенціалу, унікальних природних чи

історико-культурних пам'яток тощо).

2. Туристичним може вважатися лише той регіон, у якому обов'язково виробляється туристичний продукт.

3. Туристичний регіон є територією, що відповідає двом основним вимогам: наявності об'єктів туристичного інтересу; можливості надання необхідних для задоволення потреб туристів послуг такої якості, на яку очікує клієнт.

4. Регіон слід вважати туристичним, якщо використання і реалізація туристичних ресурсів здійснюється у відповідному обсязі, а набір пропонованих туристичних послуг є значно ширшим від мінімально необхідного з урахуванням специфіки конкретного туристичного регіону.

Особливим елементом системи туризму є підсистема «логістичне коло туризму», в якій організуються туристські, інформаційні, сервісні та фінансові потоки, а також формується, реалізується та споживається туристичний продукт за допомогою таких суб'єктів туристичного бізнесу, як: туристичні оператори (ініціативні в регіоні, що генерує туристську активність, та рецептивні у дестинації), туристичні агентства, бюро подорожей та екскурсій, транспортні організації тощо[7].

До складу підсистеми «інституціональне середовище» зараховано такі суб'єкти туристичного бізнесу, як: державні та місцеві органи влади, що регулюють діяльність у сфері туризму, асоціації та міжнародні туристичні організації; а також правове забезпечення, політичні, соціокультурні, демографічні й інші фактори, що створюють умови для розвитку цивілізованого туристичного бізнесу.

Інша модель туристичної системи запропонована В.Г. Герасименком, яка складається з трьох великих підсистем: «туристичні ресурси», «туристичні продукти», «ринки туристичних товарів і послуг»[16].

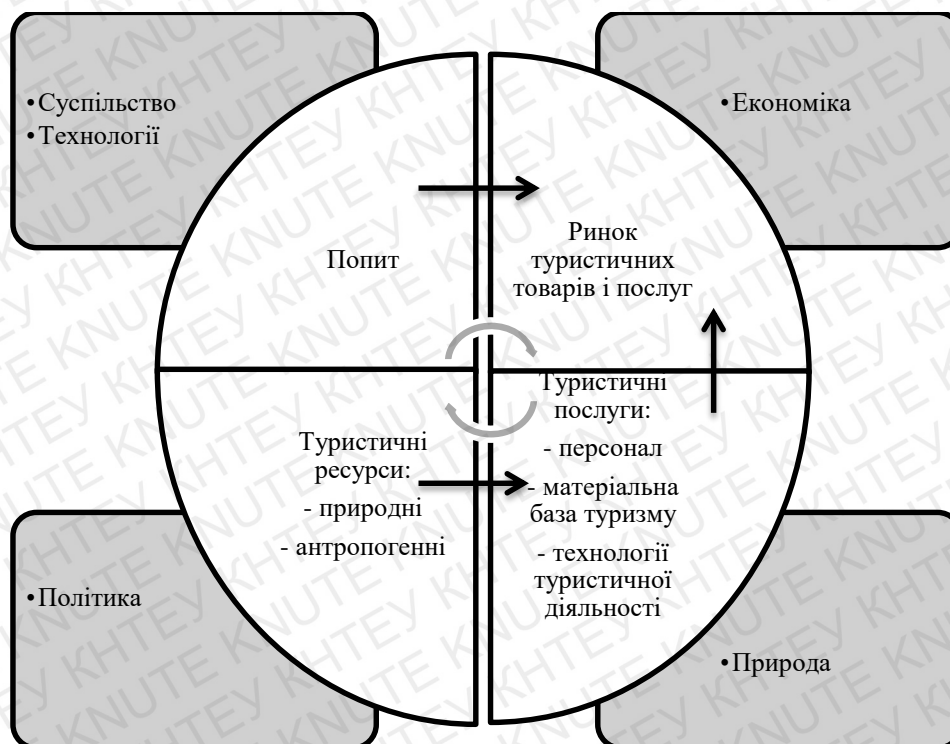

Рис. 1.2. Концепція системи туризму В.Г. Герасименка [16]

Очевидно, що найважливішими ринковими категоріями є попит і пропозиція. Попит формується під впливом потреби людини у здійсненні подорожі, підкріпленої фінансово. Пропозиція ж подана у вигляді туристичного продукту, який пропонується споживачам (туристам) на ринку. Саме попит і пропозиція є з'єднувальними ланками між організаторами і реалізаторами турів, генераторами послуг (готелі, транспортні організації, заклади харчування тощо), а також покупцями турпродукту, які легалізують відносини на ринку туристичних послуг.

Туристичні ресурси є базовою умовою розвитку туризму в будь-якій країні, регіоні, дестинації, а отже, і важливою складовою туризму як системи. До них належать об'єкти і явища природного і соціокультурного середовища, які мають достатню атрактивність. У кожному конкретному регіоні вони своєрідні. Відповідно, вони є другою системоутворювальною складовою туризму як системи. Третім компонентом туризму як системи є ринок. Для більшості вітчизняних турфірм міжнародне середовище представляє можливість ведення високоприбуткової підприємницької діяльності. Вона дає нових покупців,

постачальників і посередників, формує нові тенденції в обслуговуванні туристів, матеріально-технічному та інформаційному забезпеченні. Разом з тим кожна країна має особливості, що викликає складності [25].

Туристичну систему можна розглядати на різних територіальних рівнях: від макрорегіонального – у вигляді рекреаційних регіонів, туристичних макрорегіонів до мікрорегіональних – у вигляді точкових об'єктів рекреації – окремих підприємств, що забезпечують рекреаційну діяльність.

Слід зазначити, що функціонування туристичної системи також розглядається у взаємопов'язаній єдності і з цілісним механізмом функціонування національної економіки. Крім того, туристична система інтегрована у системи вищого порядку, такі, як соціальне, політичне, екологічне та технологічне середовища, що підкреслює повну взаємопов'язаність туристичної системи з багатьма процесами суспільного життя.

Отже, туристична система охоплює ресурсний потенціал (природний, культурно-історичний, людський фінансовий), інфраструктуру, суб'єкти туристичної діяльності, інституційні структури. Як жодна інша система, вона має тісні міжнародні взаємозв'язки і детермінується факторами внутрішнього та міжнародного середовища. Цільовою функцією туристичної системи є вироблення комплексу туристичних послуг з метою задоволення потреб споживачів при розумному використанні туристичних ресурсів територій та одночасній економічній та соціальній вигоді для суспільства. Туристичну систему складають ресурсні елементи: природні та антропогенні (культурно-історичні) ресурси, а також інфраструктура, яка забезпечує функціонування сфери туристичних послуг у цілому.

1.2. Ефективність функціонування регіональної туристичної системи

Для кожного регіону характерна певна галузева структура, що є основою економіки регіону, що визначає специфіку і характер його функціонування. Під час формування національної економічної політики необхідно максимально

повно враховувати особливості розвитку регіонів і стану їх ресурсної бази. Внутрішній і в'їзний туризм є перспективним напрямом для багатьох регіонів, які не мають в даний момент туристично-рекреаційної спеціалізації. Головним є об'єктивне оцінювання наявних ресурсів, необхідних для розвитку сфери туризму, а на основі результатів оцінки слід сформувавши стратегію туристично-рекреаційного освоєння території, розвитку окремих видів туризму та рекреації. А отже, доцільним є визначення методології та комплексної оцінки рекреаційно-туристичних ресурсів регіону.

Оскільки основною метою управління регіональним розвитком туризму є формування і розвиток конкурентних переваг, а так само підвищення рівня конкурентоспроможності регіону, необхідно виявляти передумови управління регіональним розвитком туризму, потенційні можливості як в цілому регіонального туристичного ринку, так і локальних туристських ринків та оцінювати якісний рівень організації туристичної діяльності. Для ефективності функціонування системи управління регіональним розвитком туризму необхідні наступні передумови [18].

Кожній із цих груп відповідають свої показники[26]:

- економічним - індекси зміни валової доданої вартості, обсягів промислової продукції тощо;
- соціальним - чисельність населення з грошовими прибутками нижче прожиткового мінімуму, індекс споживчих цін на товари і послуги тощо.

Поряд із переліченими вище групами індикаторів при оцінці регіональної ситуації в багатьох країнах застосовуються індикатори економічної безпеки регіону: відношення інвестицій до валової доданої вартості (ВДВ), відношення витрат на соціальні програми до ВДВ, відношення обсягу трансфертів із державного фонду підтримки регіонів до ВДВ, частка оплати праці у валовій доданій вартості на території, частка розкритих злочинів у загальній кількості зареєстрованих злочинів тощо[26].

Наявність ефективної інформаційної системи. Інформація в системі «регіон» являє собою сукупність потоків параметрів, що є одночасно для різних

об'єктів вхідними і виконуючими роль носія системної характеристики – ступеня певності в просторі можливих станів системи. Ефективність інформаційного забезпечення управлінської діяльності визначається специфікою процесу прийняття рішень, що у свою чергу залежить від фактору часу.

Передбачення розвитку керованої системи в залежності від зміни зовнішніх умов. Передбачати майбутнє потрібно в інтересах ефективного управління. Головне призначення передбачення – попередити про те, що може відбутися, -і гарне, і погане. Щоб діяти ефективно під час процесу управління системою, треба передбачати, як складуться обставини під час реалізації прийнятого рішення [42].

Взаємозв'язок керованої системи з керуючою. Керуюча система існує і функціонує лише у взаємозв'язку з керованою системою, у результаті чого створюється кінцевий продукт усієї системи управління. Отже, ефективність системи управління деякою мірою залежить від ефективності функціонування керуючої підсистеми і водночас характеризує її.

Крім зазначених основних передумов, на ефективність управління регіональним розвитком впливають сукупності ресурсів, які є в регіоні, тобто економічний потенціал, а також можливості їхнього використання у процесі економічної діяльності. Залежно від економічних і правових умов, створених у регіоні, економічний потенціал реалізується в більшій чи меншій мірі. Тому важливо створити сприятливі умови для реалізації економічного потенціалу регіону. Використовуючи логіку визначення економічного потенціалу регіону, його можна подати у вигляді формули [26;42]:

$$ЕПРn = ПРn + МРn + ТРn + ФРn + ІРn \quad (1.1)$$

де, ЕПРn - економічний потенціал n-го регіону;

ПРn - природні ресурси n-го регіону;

МРn - матеріальні ресурси n-го регіону;

ТРn- трудові ресурси n-го регіону;

ФРn - фінансові ресурси n-го регіону;

IP_n - інформаційні ресурси n-го регіону

Оцінка економічного потенціалу регіону здійснюється методом регіональної діагностики, який ґрунтується на:

- достовірній характеристиці територіальної структури;
- виявленні тенденцій розвитку регіональної економіки;
- оцінці факторів, що впливають на структуру як виробництва, так і споживання;
- виявленні типів регіонів і характерних для них особливостей процесів регіонального розвитку.

Таким чином, проаналізуємо підходи до оцінки рекреаційного потенціалу територій. Ю. Шабардіна, досліджуючи рекреаційний потенціал, пропонує здійснювати його діагностику через призму двох складових, а саме оцінку рекреаційної активності, зокрема через показники активності щодо задоволення рекреаційних потреб в оздоровленні й відпочинку, в послугах закладів культури, в туристичних послугах; оцінку рекреаційного потенціалу через показники історико-культурної спадщини, природно-рекреаційних, інфраструктурних, інноваційно-інвестиційних ресурсів, стану довкілля. При цьому не виділяються фінансові ресурси як джерело функціонування рекреаційного потенціалу (додаток А, рис. 1.1) [46].

Досить цікавим та принципово новим є науковий підхід І. Бережної, згідно з яким потенціал оцінюється як з позиції споживача рекреаційних ресурсів, так і з позиції виробника рекреаційних послуг за максимального врахування інтересів усіх зацікавлених сторін.

Л. Черчик, Н. Коленда, досліджуючи стратегічний потенціал рекреаційної системи регіону, пропонують для його оцінки використовувати п'ять груп показників, які характеризують природно-рекреаційну, фінансову, інфраструктурну, трудову та екологічну компоненти. На основі отриманих результатів автори пропонують здійснювати прогнозування потенціалу за допомогою графоаналітичної моделі, зокрема «шестикутника». Загалом вказаний підхід може бути використаний і в межах оцінки РПР, проте вважаємо

за необхідне доповнити його показниками діяльності основних суб'єктів рекреаційного бізнесу, а також активності органів влади, що в сучасних умовах є, безперечно, важливим фактором, який забезпечує розвиток РПР. Що стосується використання графоаналітичних методів, то вважаємо такий підхід досить ґрунтовним й розглядаємо можливість його застосування у нашому дослідженні.

I. Зелінський пропонує для оцінки рекреаційного потенціалу методичний підхід, який зводиться до проведення оцінки на 4-х етапах. На першому етапі здійснюється оцінка об'єктів природного потенціалу регіону, які можуть бути використані з рекреаційною метою.

На другому етапі – оцінка рівня використання природного потенціалу регіону з рекреаційною метою, на третьому – оцінка стану та використання рекреаційно-оздоровчих закладів та відповідної інфраструктури на території регіону. Четвертий етап, протягом якого проводиться оцінка ефективності рекреаційно-оздоровчого забезпечення в регіоні, є завершальним.

В. Мацала у своїх дослідженнях потенціалу рекреаційно-туристичного комплексу регіону оцінює його як у натуральних, так і у вартісних показниках. Причому натуральними показниками, на його думку, є «запаси ресурсів і виражена через них продуктивна спроможність кількісного рекреаційного попиту населення в області». Економічна оцінка цього виду потенціалу проводиться з огляду на наявні та перспективні центри відпочинку, туризму та санаторно-курортного лікування з урахуванням ціни рекреаційно-туристичних послуг.

Музиченко-Козловська О. В. для оцінки рівня розвитку рекреаційної сфери в регіоні пропонує оцінювати динаміку розвитку рекреаційної сфери за такими напрямками, як ресурсна забезпеченість та інтенсивність розвитку рекреаційної сфери. Такий підхід є досить конструктивним, проте, на наш погляд, не враховує активності діяльності ключових груп стейкхолдерів, які визначають розвиток РПР[26].

Ефективному освоєнню ресурсного потенціалу регіонів України

перешкоджають такі умови:

- відсутність повної і достовірної інформації про туристичні ресурси регіонів країни, особливо в розрізі адміністративних районів;
- недостатня опрацьованість методологічних аспектів проведення оцінки ресурсів території для розвитку сфери туризму;
- недосконалість законодавства про туризм і неефективний механізм управління туризмом в регіонах країни;
- відсутність мотивації розвитку внутрішнього туризму.

Отже, ефективність туристської діяльності можна розглядати як загальну ефективність ланцюжка створення і розподілу цінності туристичного продукту. При цьому неефективність хоча б одного учасника може зумовити неефективність ланцюжка в цілому

Обґрунтування вибору пріоритетних галузей економіки регіону, характеристика конкурентних переваг та обмежень перспективного розвитку регіону, розроблення стратегічного плану розвитку здійснюється на основі діагнозу стартових умов регіонального розвитку шляхом СВOT (SWOT) - аналізу. Аналізуються екзогенні та ендогенні фактори розвитку регіону.

Складові СВOT (SWOT) – аналізу[14]:

- сильні сторони. Сила (Strengths) - внутрішні можливості (навички, потенціал) чи ресурс регіону, що можуть зумовити формування конкурентної переваги і певної стратегії;
- слабкі сторони. Вади (Weaknesses) - види діяльності, ресурси, обставини, які використовуються неефективно або не за призначенням і які гальмують розвиток регіону;
- можливості. Обставини (Opportunities) - ще не використані регіоном альтернативи, шанси, які можна використати для досягнення стратегічних цілей (результатів) розвитку регіону;
- загрози. Труднощі (Threats) - будь-які процеси або явища, що перешкоджають руху у напрямку досягнення місії та цілей розвитку регіону.

Методологія SWOT - аналізу передбачає спочатку виявлення сильних і

слабких сторін, можливостей і загроз пріоритетних секторів галузей економіки регіону. Потім встановлюються зв'язки між ними, які в подальшому можуть бути використані для формування загальної стратегії соціально-економічного розвитку регіону.

SWOT-аналіз по суті являє собою стратегічний баланс активів (сильних внутрішніх сторін і зовнішніх можливостей) і пасивів (слабких внутрішніх сторін і зовнішніх загроз) пріоритетних галузей економіки регіону.

Загальна оцінка стратегічного потенціалу пріоритетної галузі (енерговиробничого циклу) економіки регіону (Р) має такий вигляд[14]:

$$P = A - П \quad (1.2)$$

де А - загальні активи пріоритетної галузі економіки регіону (сильні її сторони і зовнішні можливості) в балах;

П - загальні пасиви пріоритетної галузі економіки регіону (слабкі її сторони і зовнішні загрози) в балах.

Основні типи сценаріїв:

- сценарій шансів базується на максимальному використанні сильних сторін та можливостей (за одночасної мінімізації слабких сторін, загроз, певною мірою аспект бажаного результату переважає аспект реального результату);
- сценарій загроз базується на максимальному впливі слабких сторін та загроз, не надаючи сильним сторонам вирішального значення (прагматичний підхід домінує над оптимістичним).

Інші базуються на різних варіантах співвідношення:

- максимальному використанні можливостей та слабких сторін;
- максимальному використанні загроз та сильних сторін;
- припущенні різного ступеня використання можливостей та сильних сторін, а також неповного впливу слабких сторін та загроз.

Опрацьовується декілька варіантів сценаріїв розвитку, але один з них повинен бути базовим. Альтернативні сценарії необхідні для подальшого перегляду, корекції (за потребою) цілей стратегії та стратегічного вибору.

Сформульовані стратегії мають бути оцінені з метою вибору варіанта, який пізніше буде реалізовано. Як інструмент кінцевого вибору стратегії може бути використана таблична матриця. За величиною одержаного результату вибирається основний та альтернативні варіанти стратегії розвитку. Обраний сценарій регіональної стратегії визначає цілі стратегічного плану. До системи цілей належать бачення, місія, стратегічні цілі (довгий термін), операційні цілі (середній термін), оперативні завдання (короткий термін).

На нашу думку, доцільно здійснювати оцінку рекреаційно-туристичних ресурсів відповідно до показників розвитку території, яку аналізуємо. Так, до показників рівня туристично-рекреаційного розвитку території відносимо[13]:

- кількість туристично-рекреаційних закладів;
- кількість місць у засобах розміщення;
- кількість туристів, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності;
- іноземні туристи;
- туристи-громадяни України, які виїжджали за кордон;
- внутрішні туристи;
- кількість екскурсантів;
- прибуток із розрахунку на 1 місце у закладах розміщення;
- кількість працівників означеної галузі;
- середня площа засобів розміщення в розрахунку на 1 місце, м²;
- кількість підприємств ресторанного господарства;
- товарообіг підприємств ресторанного господарства.

Отже, ефективність туристської діяльності - це складна, комплексна характеристика, що відображає три взаємопов'язані сторони доцільності функціонування туристично-рекреаційної системи: економічну, соціальну і ефективність взаємовідносин, остання з яких представлена економічним і соціальним аспектами.

1.3. Продуктивність рекреаційних ресурсів дестинації

Перш ніж оцінювати продуктивність рекреаційних ресурсів дестинацій, з'ясуємо сутність поняття «дестинація».

Дестинаціями називають території, що привертають увагу туристів і рекреантів разом із рекреаційними ресурсами, туристичною інфраструктурою, туристичними об'єктами й послугами, які входять до складу туристичних продуктів.

В «Енциклопедії туризму» дестинації – це країни, регіони, міста, що привертають туристів, є головними осередками локалізації туристичної діяльності, потоків туристів та їхніх витрат. Це місця максимальної концентрації туристичних пам'яток та засобів туристичної діяльності.

Т.І. Ткаченко визначає дестинацію як «об'єкт (місто, регіон, район, місцевість, місце, заклад), що має туристично-рекреаційні ресурси – унікальні чи специфічні, притягальні для туристів, доступні завдяки необхідній інфраструктурі (зручності, послуги), доведені до споживача в вигляді сформованого й підготовленого на продаж сучасними засобами маркетингових комунікацій (логотип, торгова марка та ін.) туристичного продукту»[42].

Сучасні дослідники виділяють такі загальні характеристики дестинацій (додаток Б, табл. 1.2):

- 1) туристичні ресурси;
- 2) туристична інфраструктура;
- 3) туристичні підприємства й організації;
- 4) супутні підприємства з обслуговування туристів;
- 5) соціально-економічне середовище;
- 6) місцеве населення з його менталітетом.

Туристичні дестинації поділяють на дві категорії залежно від їх приймальної здатності[43]:

- 1) великі міста, які можуть прийняти велику кількість відвідувачів без завдання шкоди цій місцевості та її туристичній цінності. Якщо рівень розвитку закладів, які приймають відвідувачів, гігієнічні умови досить високі, перешкодою до збільшення кількості туристів може стати недостатня місткість

закладів розміщення;

2) зони, які допускають лише певний рівень інтенсивності прийому туристів. Такими місцями є, наприклад, морські узбережжя або гірські курорти. Якщо рівень насичення такої території туристами перевищить допустимий, це може мати негативні наслідки для довкілля і суспільства, і в результаті ця дестинація буде мати меншу привабливість.

Основними характеристиками туристичної дестинації є: географічне положення, інфраструктура, послуги, місцевий соціум. Отже, на наш погляд, дестинація – це географічна територія, що має певні межі, що може залучати й задовольняти потреби досить широкої групи туристів.

Таким чином, дестинація являє собою географічну територію, що володіє певною привабливістю для туристів і пропонує набір послуг, який відповідає потребам туриста і задовольняє попит на перевезення, ночівлю, харчування, розваги і т. ін. Причому, це повинен бути саме той набір послуг і обов'язково такої якості, які турист очікує, купуючи пропонований йому туристичний продукт. У даному визначенні на перший план виходить привабливість, яка може бути різною для різних груп туристів. Конкурентоспроможність дестинації оцінюється, насамперед, її привабливістю для кінцевого споживача. Процес вибору туристичного продукту може багато в чому залежати від вибору дестинації, тому конкурентоспроможність туристичної дестинації та туристичного продукту тісно пов'язані.

Спорідненою до туристичної дестинації категорією є туристично приваблива територія, якою, як уже зазначалось, можна вважати місцевість, яка має потенціал туристичних ресурсів, сучасну розвинену матеріально-технічну базу туризму та доступну і достатню для туриста інформацію про неї, які б відповідали потребам туристів і забезпечували досягнення максимального соціально-економічного ефекту від розвитку в її межах туристичної індустрії[29].

Продуктивність рекреаційних ресурсів виражається за допомогою науково і практично обґрунтованих норм споживання ПРР кількістю чоловік, для

лікування і відпочинку яких в певний період часу достатньо запасів тих або інших рекреаційних ресурсів. Всі види ПРР в певній кількості використовуються людиною безпосередньо, без проміжних технологічних операцій, що змінюють їх природний об'єм (за винятком випадків розбавлення лікувальних розсолів до необхідних концентрацій). Норми споживання того або іншого виду ПРР відомі. Вони різні, залежать від специфіки ресурсів, тривалості лікування або відпочинку, але представляють той знаменник, який дозволяє кількісно порівняти якісно різні види ПРР.

Також слід визначати критерії економічної оцінки рекреаційно-туристичних ресурсів. У першому випадку – продуктивність рекреаційних ресурсів, в другому – народногосподарський ефект від їх використання.

Продуктивність рекреаційних ресурсів виражається за допомогою науково обґрунтованих норм споживання природних ресурсів рекреантами, для лікування і відпочинку яких в певний період часу достатньо їх запасів. Норми споживання того чи іншого ресурсу різні і залежать від специфіки ресурсів, тривалості лікування або відпочинку. Норми являють собою знаменник, який дозволяє кількісно порівняти якісно різні види природних ресурсів[26].

Показником продуктивності природно-рекреаційного потенціалу виступає кількість людей, яким можна надати лікування, відпочинок і туристичні послуги виходячи з запасів природних рекреаційних ресурсів регіону за один рік. Цей показник дозволяє не тільки кількісно порівняти рекреаційні ресурси, але і виразити можливості рекреаційного використання різних видів ресурсів і їх суми. Отримавши, таким чином, кількісний вираз можливостей рекреаційного використання природних ресурсів регіону, можна охарактеризувати величину його природного рекреаційного потенціалу[26].

Виділяють наступну ієрархію рекреаційно – туристичних ресурсів: сукупний рекреаційно - туристичний потенціал регіону - потенціал субгалузей рекреації 1 - го рангу (санаторно-курортне лікування, туризм і відпочинок) - потенціали субгалузей рекреації 2 -го рангу (бальне опитне -, грязе -, озокерито - і кліматолікування, тривалий відпочинок і туризм, короткочасний відпочинок)

- потенціали окремо взятих родовищ рекреаційних ресурсів, рекреаційних місцевостей.

Показником продуктивності природних рекреаційних ресурсів і, таким чином, економічної оцінки їх потенціалу виступає кількість чоловік, для яких можна надати лікування і відпочинок, туристські послуги, виходячи із запасів ПРР регіону за певний період. Цей показник дозволяє не тільки кількісно порівняти рекреаційні ресурси, але і виразити можливості рекреаційного використання як різних видів ПРР, так і їх суми. Кількісний вираз можливостей рекреаційного використання природних ресурсів регіону свідчить про величину його природного рекреаційного потенціалу (ПРП).

Оцінка ПРП, проведена за допомогою інтегрального натурального показника, дозволяє вирішувати ряд завдань, пов'язаних з перспективним плануванням розвитку субгалузей рекреації, аналізувати їх розвиток. Але її недостатньо для того, щоб визначити роль ПРП в природно-ресурсному потенціалі регіону, його місце в сукупному економічному потенціалі і національному багатстві, що можливо тільки при оцінці у вартісних, грошових показниках[51].

Економічна оцінка ПРП за допомогою вартісних показників повинна відображати не тільки галузевий ефект (прибуток) освоєння окремих зосереджень ресурсів, а повний інтегральний народногосподарський ефект, що отримується унаслідок рекреаційного використання ресурсів. Він виявляється і в матеріальному виробництві, і в невиробничій сфері за допомогою скорочення трудових втрат унаслідок захворюваності, підвищення продуктивності праці, економії засобів на державне соціальне страхування, стаціонарне і амбулаторне лікування і так далі. Критерієм оцінки, таким чином, є соціально-економічний ефект рекреаційного використання природних ресурсів, а показником - грошовий вираз цього ефекту.

Методика оцінки природного рекреаційного потенціалу передбачає початкову його структуризацію і ранжирування[26;51]:

- сукупний ПРП регіону;

- потенціали субгалузей рекреації рангу I (санаторно-курортне лікування, туризм і відпочинок);
- потенціали субгалузей рекреації рангу II (бальнепитне, грязе-, озокеріто-, кліматолікування, тривалий відпочинок і туризм, короткочасний відпочинок);
- потенціали окремо взятих родовищ рекреаційних ресурсів, рекреаційних місцевостей.

Методика оцінки ПРП в натуральних показниках включає декілька етапів. Спочатку проводиться оцінка потенціалів родовищ рекреаційних ресурсів, зон туризму і відпочинку. Підсумовуванням отриманих результатів визначаються потенціали субгалузей рекреації різних рангів і сукупний ПРП регіону. Оцінка потенціалів окремих родовищ природних рекреаційних ресурсів або груп родовищ одноякісних ресурсів (мінеральних вод одного бальнеологічного типу, однотипних лікувальних грязей і т. д.) проводиться по формулі:

$$P_n = \frac{Q_n}{pn} \quad (1.3)$$

де P_n - природний потенціал родовища або групи родовищ ПРР n-го вигляду, чол./рік;

Q_j - сумарні запаси ПРР n-го вигляду, осіб./рік;

pn - норма споживання ПРР n-го вигляду на один курс лікування. Як початкові дані оцінки потенціалів родовищ лікувальних рекреаційних ресурсів виступають показники об'єму балансових експлуатаційних запасів родовищ лікувальних мінеральних вод, грязей.

Вибір методу оцінювання туристичного потенціалу значною мірою залежить від етапу та об'єкта оцінювання. За етапом оцінювання можна виділити попереднє оцінювання можливостей туристичної придатності ресурсу або їх сукупності та підсумкове оцінювання можливостей використання ресурсу для формування конкретного туристичного продукту. До числа об'єктів оцінювання з позиції туристичних перспектив можна віднести як діючий готель, туристичну базу, історичну пам'ятку, музей, так і окрему земельну ділянку, будівлю, берег водойми, так і ресурси певної адміністративної територіальної одиниці,

дестинації, які можна перепрофілювати під туристичну галузь.

При визначенні підходів до оцінювання окремо діючих чи то потенційних, туристичних об'єктів або ресурсів, території, дестинації потрібно, насамперед, визначити, з чієї ініціативи проводиться таке оцінювання і для вирішення яких завдань. Ключові завдання процесу оцінювання туристичних ресурсів подано у додатку В.

Отримавши відповідь на питання, хто і з якою метою здійснюватиме оцінювання туристичного потенціалу дестинації, потрібно провести інвентаризацію наявних туристичних ресурсів, як природних, так і антропогенних, окремих історичних та культурних об'єктів, оцінити наявний стан та перспективи формування туристичної інфраструктури, подієвих заходів, які можуть зацікавити потенційних туристів.

Зважаючи на розбіжності інтересів зацікавлених сторін та можливі відмінності в підходах окремих ініціаторів оцінювання туристичного потенціалу, для різних учасників оцінювання межі туристичної дестинації, в рамках яких формуватимуться туристичні продукти (окремі та комплексні) можуть визначатись по-різному.

Результатом аналізу наявних туристичних ресурсів досліджуваної дестинації з позиції оцінювання туристичного потенціалу є визначення переліку та обсягів надання можливих перспективних туристичних продуктів, які можуть бути сформовані в її межах, При цьому визначається перелік наявних задіяних ресурсів та необхідні умови для належного формування туристичних продуктів: розширення мережі закладів розміщення, харчування, поява нових транспортних розв'язок тощо. При цьому визначаються конкретні напрями та обсяги необхідних інвестицій для створення прогнозних обсягів реалізації конкретного туристичного продукту або їх сукупності.

Заключним етапом процесу оцінювання туристичного потенціалу як господарських суб'єктів, так і дестинації в цілому є визначення обсягів туристичних та грошових потоків від формування та реалізації прогнозних обсягів конкретних туристичних послуг, як для окремих господарських

суб'єктів, так і в межах дестинації.

Отже, в основу оцінювання туристичного потенціалу дестинації повинна бути покладена можливість формування та надання туристичних послуг. послуг за умови раціонального використання наявних туристичних ресурсів. Величина туристичного потенціалу може бути визначена як обсягом туристичного потоку (осіб) на одиницю часу, так і грошовими потоками від реалізації туристичних послуг.

Висновки до розділу 1

На основі проведеного дослідження можемо зробити наступні висновки:

– туристична система охоплює ресурсний потенціал (природний, культурно-історичний, людський фінансовий), інфраструктуру, суб'єкти туристичної діяльності, інституційні структури. Як жодна інша система, вона має тісні міжнародні взаємозв'язки і детермінується факторами внутрішнього та міжнародного середовища. Цільовою функцією туристичної системи є вироблення комплексу туристичних послуг з метою задоволення потреб споживачів при розумному використанні туристичних ресурсів територій та одночасній економічній та соціальній вигоді для суспільства. Туристичну систему складають ресурсні елементи: природні та антропогенні (культурно-історичні) ресурси, а також інфраструктура, яка забезпечує функціонування сфери туристичних послуг у цілому;

– ефективність туристської діяльності являє собою складну, комплексну характеристику, що відображає три взаємопов'язані сторони доцільності функціонування туристично-рекреаційної системи: економічну, соціальну і ефективність взаємовідносин, остання з яких представлена економічним і соціальним аспектами;

– в основу оцінювання туристичного потенціалу дестинації повинна бути покладена можливість формування та надання туристичних послуг. послуг за умови раціонального використання наявних туристичних ресурсів. Величина

туристичного потенціалу може бути визначена як обсягом туристичного потоку (осіб) на одиницю часу, так і грошовими потоками від реалізації туристичних послуг.

РОЗДІЛ 2

СТРУКТУРНИЙ АНАЛІЗ РЕГІОНАЛЬНОЇ ТУРИСТИЧНОЇ СИСТЕМИ ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

2.1. Оцінка ресурсної бази та інфраструктурного забезпечення регіональної туристичної системи Донецької області

Донецька область розташована у степній зоні південно-східної частини України. Її територія складає 26,5 тис. кв. км, тобто 4,4% від загальної території України. На південному заході та заході вона межує з Дніпропетровською та Запорізькою областями, на північному заході – з Харківською, на північному сході – з Луганською, на сході – з Ростовською областю Російської Федерації, а з півдня – омивається Азовським морем і має вихід до морів Середземноморського басейну.

Територія області простягнулась з півночі на південь на 240 км та зі сходу на захід – на 170 км. Область займає західну частину Донецького кряжу на східну половину Приазовської височини. По території краю проходить вододіл річок басейнів Чорного та Азовського морів. Крайніми географічними точками є:

- південна – на Білосарайській косі;
- західна – біля населеного пункту Шевченко Велико-новосілівського району;
- східна – біля населеного пункту Верхній Кут Шахтарського району;
- північна – біля населеного пункту Лозове Красно-лиманського району.

Територія області розподілена в межах річкових басейнів: Дону – 30,2%, Дніпра – 28,5%, Приазов'я – 41,3%. Площі, зайняті водними об'єктами складають 42,3 тис. га (біля 2% території області). Водні ресурси області формуються за рахунок місцевого природного стоку (900 млн. м³/рік), транзитної притоки по річці Сіверський Донець (1,8 млрд. м³ /рік), стічних шахтних і кар'єрних вод, а також запасів підземних вод. В області налічується 2336 водних об'єкта, ємністю 1 млрд. 169 млн. м³, у том числі 130 водосховищ, загальною ємністю 866,3 млн. м³ та 2206 ставків відповідно ємністю 294,9 млн. м³.

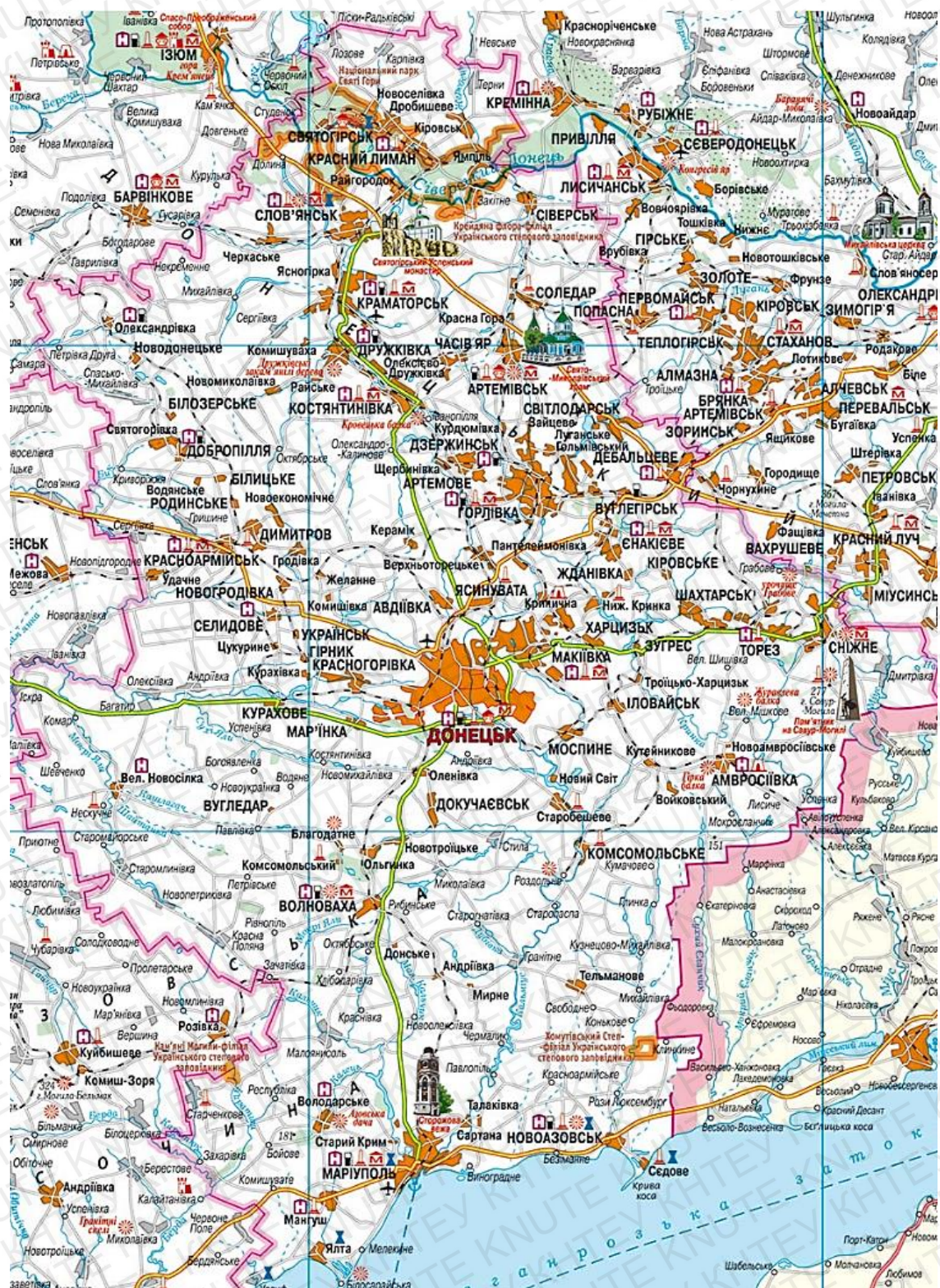

Рис. 2.1. Туристична карта Донецької області

На території області протікає 246 річок довжиною понад 10 км, це вище 1% від загальної кількості річок України. Згідно класифікації Водного Кодексу, одна з річок – Сіверський Донець відноситься до великих, вісім – до середніх

річок, а саме Казенний Торець, Лугань, Кальміус, Міус, Кринка, Самара, Вовча, Мокрі Яли. Решта річок відносяться до категорії малих. Більшість річок області відноситься до категорії брудних і дуже брудних. Води майже всіх річок через скиди в них високо-мінералізованих шахтних вод містять високу концентрацію солей. Озер на території області мало, є невеликі озера в заплаві Сіверського Дінця, а також Слов'янські солоні озера.

Донецька область володіє значними природними та історико-культурними ресурсами, які є передумовою розвитку рекреаційної сфери.

Найбільшу питому вагу територій України і об'єктів природно-заповідного фонду мають:

- від 8 до 13 % – Тернопільська, Херсонська, Закарпатська, Івано-Франківська, Хмельницька області;
- 5–7 % – Сумська, Рівненська, Чернівецька області;
- 3–5 % – Чернігівська, Львівська області, Автономна Республіка Крим;
- до 3 % – Донецька, Миколаївська, Полтавська області;
- до 2 % – Волинська, Житомирська, Запорізька, Одеська, Черкаська області;
- до 1 % – Вінницька, Дніпропетровська, Київська, Кіровоградська, Луганська, Харківська області.

Державний реєстр нерухомих пам'яток України, за даними Міністерства культури України, нараховує 4719 об'єктів, з яких 891 є пам'ятками національного, а 3828 – місцевого значення. На території області знаходиться 14 пам'яток національного значення, з яких 9 є пам'ятками археології, 4 – пам'ятками історії, 1 пам'ятка монументального мистецтва.

В Донецькій області сформована репрезентативна мережа різноманітних територій та об'єктів природно-заповідного фонду. На території області створено та оголошено 117 заповідних об'єктів фактичною площею 92,9 тис. га, з них загальнодержавного значення 21 од. (загальною площею 69,4 тис. га), місцевого значення – 96 од. (40,2 тис. га).

Площа природно-заповідного фонду становить 3,5% території області.

Серед природних об'єктів слід виділити такі найбільш атрактивні:

- Національний природний парк «Святі гори» («Донецька Швейцарія») з унікальним поєднанням каскаду крейдових гір, річки Сіверський Донець і соснового лісу;
- регіональний ландшафтний парк «Краматорський», на території якого розташовані «крейдові скелі» (високі крейдові скелі з прожилками чорного кремнію) та унікальні скам'янілі араукарії віком у 250 млн. років;
- регіональний ландшафтний парк «Клебан Бик», де можна знайти скам'янілі рештки коралів та моллюсків;
- «Великоанадольський ліс» – найбільший штучний ліс у світі, заснований у середині XIX ст.;
- «Кам'яні Могили» – стародавнє культове місце, гранітні гряди віком у 2 млрд. років, саме тут, за однією з версій, відбулася битва на річці Калка 1223 р..

До складу мережі природно-заповідного фонду області також входять 52 заказники, 40 пам'яток природи, 12 заповідних урочищ та 3 парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва. М'який клімат узбережжя Азовського моря, лікувальні грязі, джерела мінеральних, радонових і столових вод належать до рекреаційних ресурсів області.

Щодо курортної сфери Донецької області, то вже відроджуються курорти Азовського моря – Ялта, Урзуф, Мелекине, Юр'євка, а також Білосарайська коса. У місті Соледар приймає туристів у соляних шахтах спелео-санаторій «Соляна симфонія».

Спелеосанаторій місткістю 100 місць призначений для лікування пацієнтів, що страждають захворюваннями бронхолегеневої системи і захворюваннями щитовидної залози.

На півночі області відновив роботу Славкурорт – бальнеологічний курорт з найвіддаленішими від моря соленими озерами. Окрім природно-рекреаційних ресурсів, туристичний потенціал Донеччина представлений також історико-культурними об'єктами.

Серед біо-соціальних ресурсів найбільш вагомими є:

- музей композитора С.С. Прокофєва (с. Красне);
- меморіальний музей-садиба співзасновника і керівника Московського художнього театру (МХАТ) В.І. Немировича-Данченка (с. Нескучне);
- меморіальний музей автора загальновідомої казки «Жабка-мандрівниця» В. Гаршина (с. Переїзне).

Серед об'єктів релігійного туризму окрім загальновідомої Свято-Успенської Святогірської лаври є цікавими Свято-Миколаївський храм (м. Бахмут) та церква Різдва Богородиці (с. Андріївка) – одні з найдавніших дерев'яних храмів на Сході України (XVIII ст.).

Для прихильників етнографічного туризму вартими уваги є музей народної архітектури, побуту та дитячої творчості (с. Прелесне), народний музей «Довкілля» (с. Олександро-Калинове), а також музей історії та етнографії греків Приазов'я (сmt. Сартана). Саме ці села розглядаються як перспективні з точки зору розвитку сільського зеленого туризму.

Промисловий туризм на Донеччині представлений заводом шампанських вин у м. Бахмут. Це єдиний виробник ігристих вин в Україні, який повністю показує свій технологічний цикл в дії. Одночасно 30 млн. пляшок вина як мінімум три роки витримуються в підземних штольнях заводу на глибині понад 72 м.

Також для мешканців сусідніх областей України неабиякий інтерес представляють терикони – «вулкани Донеччини». В регіоні налічується 580 териконів висотою до 120 м, з них 114 «горять».

В 2013 році кількість санаторіїв та закладів з лікування становила 15 од., а станом на 2014 рік їх кількість скала лише 7. За даними в 2016 році кількість санаторіїв становила 8, а при відновленні роботи ще двох санаторіїв в 2017 році їх кількість зросла до 10.

Санаторіїв-профілакторіїв спостерігається тенденція до зменшення кількості із 31 од. в 2013 році до 6 в 2017 році.

Таблиця 2.1

Санаторно-курортні та оздоровчі заклади Донецької області

в 2012-2017 рр.

	Санаторії та пансіонати з лікуванням		Санаторії-профілакторії	
	всього	у них ліжок, тис.	всього	у них ліжок, тис.
2012	15	3,3	39	3,3
2013	15	3,3	31	2,6
2014	7	2,5	10	6,8
2015	7	2,3	9	3,7
2016	8	1,7	7	3,1
2017	10	4,1	6	3,4

Без урахування частини зони проведення антитерористичної операції.

Таблиця 2.2

Будинки та бази відпочинку Донецької області в 2012-2017 рр.

	Будинки і пансіонати відпочинку		Бази та інші заклади відпочинку	
	всього	у них місць, тис.	всього	у них місць, тис.
2012	58	11,4	236	25,4
2013	47	10,1	226	25,2
2014	4	1,1	41	11,8
2015	8	2,2	71	23,0
2016	8	1,9	57	13,1
2017	3	0,7	57	6,8

Без урахування частини зони проведення антитерористичної операції.

Будинки та бази відпочинку мали аналогічну тенденцію до зменшення із рівня 47 од. в 2013 році до рівня 3 в 2017 році. Бази відпочинку також зменшилися із 226 од. в 2013 році до 57 од. в 2017 році.

Колективні засоби розміщення в 2013 році становили 458 од., а в 2014 році при зменшенні на 75,5% склали 112 од. В 2015 році їх кількість зросла до рівня 139 од., а протягом 2016-2017 рр. зменшилася до рівня 121 заклад.

Найбільшу частку в колективних закладах розміщення займали спеціалізовані заклади розміщення (62% в структурі за результатом 2017 року), а на другому місці – готелі та аналогічні заклади розміщення – 38%, що відображено в таблиці 2.3.

Дитячі заклади розміщення, які зазначені в таблиці 2.4, мали аналогічну динаміку до зменшення в 2014 році на 46% до рівня 590 од. в 2015 році їх кількість зменшилася на 45%, а в 2016 році – зросла на 20% склавши 389 од. В 2017 році кількість закладів оздоровлення та відпочинку, які працювали влітку

становила 421 од., що більше за 2016 рік на 8,2%.

Таблиця 2.3

Колективні засоби розміщування Донецької області в 2012-2017 рр.

	Кількість колективних засобів розміщування, од			Кількість місць, од		
	усього	у тому числі		усього	у тому числі у	
		готелів та аналогічних засобів розміщування	спеціалізованих засобів розміщування		готелях та аналогічних засобах розміщування	спеціалізованих засобах розміщування
2012	483	135	348	51066	7577	43489
2013	458	139	319	48859	7570	41289
2014	112	50	62	25804	3578	22226
2015	139	44	95	33946	2693	31253
2016	126	46	80	22518	2765	19753
2017	121	45	76	17357	2398	14959

Без урахування частини зони проведення антитерористичної операції.

Таблиця 2.4

Дитячі заклади оздоровлення та відпочинку, які працювали влітку в Донецькій області в 2012-2017 рр.

	Кількість закладів, од		У них місць, од		Кількість дітей, які перебували у закладах, осіб	
	усього	у тому числі заклади оздоровлення	усього	у тому числі заклади оздоровлення	усього	у тому числі заклади оздоровлення
2012	992	60	20130	19280	96979	47415
2013	1093	61	19107	19107	111590	47752
2014	590	25	9200	9200	44210	16198
2015	324	18	5800	5640	24935	10428
2016	389	20	6825	6470	35363	17916
2017	421	17	5950	5790	34070	11474

Без урахування частини зони проведення антитерористичної операції.

Таким чином, на території Донецької області, підконтрольній Україні, розташовані унікальні туристичні ресурси, які обов'язково матимуть інтерес у потенційних туристів. Наявність цих ресурсів є основною передумовою для розвитку туризму в регіоні. На сучасному етапі на органи державної влади та місцевого самоврядування покладається задача збереження зазначених об'єктів, їх промоція серед населення, поступове налагодження інфраструктури, а також

підтримка місцевих представників туристичного та курортного бізнесу щодо відновлення внутрішнього туризму.

2.2. Визначення конкурентних переваг туристичної системи Донецької області

Загальна кількість туристів, що обслуговувалися в Донецькій області в 2013 році зросла на 25,28% і становила 113,917 тис. осіб. В наступні два роки спостерігається чітка тенденція зменшення кількості туристів на 86,9% в 2014 році та на 77,8% в 2015 році. (рис. 2.2).

Рис. 2.2. Динаміка туристичних потоків в Донецькій області в 2000-2017 рр.

За даними в 2016 році кількість туристів зросла на 229,81% становивши 10,874 тис. осіб. Проте вже за результатом 2017 року спостерігалось скорочення туристичного потоку на 15,1% (табл.2.5).

Таблиця 2.5

Туристичні потоки в Донецькій області в 2000-2017 рр.

	Кількість туристів, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності – усього	У тому числі		
		іноземні туристи	туристи-громадяни України, які виїжджали за кордон	внутрішні туристи
2000	77675	1646	22116	53913

Закінчення табл. 2.5

	Кількість туристів,	У тому числі
--	---------------------	--------------

	обслугованих суб'єктами туристичної діяльності– усього	іноземні туристи	туристи-громадяни України, які виїжджали за кордон	внутрішні туристи
2001	112912	1742	25443	85727
2002	111783	3476	28569	79738
2003	158909	5137	34018	119754
2004	93739	1332	34346	58061
2005	106534	1008	39880	65646
2006	125568	1263	54585	69720
2007	151924	1720	64507	85697
2008	155869	3538	61760	90571
2009	123073	3137	50211	69725
2010	138833	3078	60497	75258
2011	88461	1113	50486	36862
2012	90928	1109	52942	36877
2013	113917	1222	80426	32269
2014	14834	147	6767	7920
2015	3297	–	1438	1859
2016	10874	–	8943	1931
2017	9231	–	5332	3899

Без урахування частини зони проведення антитерористичної операції.

Іноземні туристи протягом 2013-2014 рр. відвідували Донецьку область (1,22 тис. осіб в 2013 році та 147 осіб в 2014 році), проте за результатом 2015-2017 рр. іноземні туристи перестали відвідувати Донеччину (рис. 2.2).

Рис. 2.2. Динаміка кількості іноземних туристів в Донецькій області в 2000-2017 рр.

Таблиця 2.6

Кількість туроператорів за регіонами України в 2011-2017 рр.

	роки				Темп приросту, %		
	2011	2015	2016	2017	2015/2011	2016/2015	2017/2016
Україна	714	500	552	498	-29,97	10,40	-9,78
Вінницька	11	8	7	6	-27,27	-12,50	-14,29
Волинська	15	10	4	4	-33,33	-60,00	0,00
Дніпропетровська	27	17	14	12	-37,04	-17,65	-14,29
Донецька	37	2	3	0	-94,59	50,00	-100,00
Житомирська	4	3	3	2	-25,00	0,00	-33,33
Закарпатська	18	17	16	12	-5,56	-5,88	-25,00
Запорізька	17	7	7	5	-58,82	0,00	-28,57
Івано - Франківська	21	14	12	10	-33,33	-14,29	-16,67
Київська	4	4	6	7	0,00	50,00	16,67
Кіровоградська	6	1	1	0	-83,33	0,00	0,00
Луганська	2	0	0	0	0,00	0,00	0,00
Львівська	60	52	60	63	-13,33	15,38	5,00
Миколаївська	6	5	3	3	-16,67	-40,00	0,00
Одеська	116	24	30	20	-79,31	25,00	-33,33
Полтавська	4	0	0	0	0,00	0,00	0,00
Рівненська	9	7	3	3	-22,22	-57,14	0,00
Сумська	5	-	1	3	0,00	0,00	200,00
Тернопільська	12	8	8	6	-33,33	0,00	-25,00
Харківська	17	9	11	7	-47,06	22,22	-36,36
Херсонська	5	4	3	2	-20,00	-25,00	-33,33
Хмельницька	3	2	1	0	-33,33	-50,00	0,00
Черкаська	7	8	8	9	14,29	0,00	12,50
Чернівецька	30	15	12	10	-50,00	-20,00	-16,67
Чернігівська	3	2	2	1	-33,33	0,00	-50,00
м.Київ	275	281	337	313	2,18	19,93	-7,12

З табл. 2.6. видно, що кількість туроператорів в Донецькій області в 2011 році становила 37 од., а за результатом 2015 року їх кількість зменшилася до рівня 2 од. В 2016 році кількість туроператорів зросла на 1 і становила 3, а за результатом 2017 року – туроператори в області припинили свою діяльність.

Протягом 2011-2015 рр. відбулося зменшення кількості туристичних агентств в Донецькій області із 368 од. в 2011 році до 21 од. в 2015 році. Слід також відмітити, що протягом 2016-2017 рр. відбувалося поступове зростання турагенств на 42,86% в 2016 році та на 40% за результатом 2017 року і становили вони відповідно 30 та 42 (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Кількість турагентств за регіонами України в 2011-2017 рр.

	Роки				Темп приросту, %		
	2011	2015	2016	2017	2015/ 2011	2016/ 2015	2017/ 2016
Україна	3278	2547	2803	2802	-22,30	10,05	-0,04
Вінницька	67	52	58	60	-22,39	11,54	3,45
Волинська	59	53	56	53	-10,17	5,66	-5,36
Дніпропетровська	362	277	308	313	-23,48	11,19	1,62
Донецька	368	21	30	42	-94,29	42,86	40,00
Житомирська	57	42	51	42	-26,32	21,43	-17,65
Закарпатська	118	46	46	48	-61,02	0,00	4,35
Запорізька	143	124	147	147	-13,29	18,55	0,00
Івано -Франківська	88	66	81	85	-25,00	22,73	4,94
Київська	57	81	110	103	42,11	35,80	-6,36
Кіровоградська	42	39	42	38	-7,14	7,69	-9,52
Луганська	92	11	19	17	-88,04	72,73	-10,53
Львівська	115	134	171	176	16,52	27,61	2,92
Миколаївська	77	52	62	58	-32,47	19,23	-6,45
Одеська	139	200	222	220	43,88	11,00	-0,90
Полтавська	111	88	85	91	-20,72	-3,41	7,06
Рівненська	40	50	60	54	25,00	20,00	-10,00
Сумська	67	53	55	55	-20,90	3,77	0,00
Тернопільська	55	33	44	37	-40,00	33,33	-15,91
Харківська	272	250	240	251	-8,09	-4,00	4,58
Херсонська	65	44	63	59	-32,31	43,18	-6,35
Хмельницька	62	67	79	81	8,06	17,91	2,53
Черкаська	88	63	74	81	-28,41	17,46	9,46
Чернівецька	87	50	54	51	-42,53	8,00	-5,56
Чернігівська	47	52	49	50	10,64	-5,77	2,04
м.Київ	600	599	597	590	-0,17	-0,33	-1,17

Дані щодо діяльності та рейтингу туристичних агентств, які функціонували на території Донецької області протягом 2015-2017 рр. відображено в табл. 2.8.

Таблиця 2.8

Рейтинг туристичних агентств Донецької області в 2015-2017 рр.

№	Турагентство	Середній рейтинг	№	Турагентство	Середній рейтинг
1	АГП Класс	10	22	Мандарин	10

Закінчення табл. 2.8

№	Турагентство	Середній рейтинг	№	Турагентство	Середній рейтинг
2	Vil Tur	10	23	Геліос	10

3	Tour-Allure	10	24	Еверест	9,5
4	AMOUR, бутик подорожей	10	25	TUI Турагентство	9,5
5	Мандарин	10	26	Палладіум	9,5
6	ПРЕМІУМ-ТУР	10	27	Seastar	9,5
7	Travel Professional Group Краматорська	10	28	LIKE TRAVEL	9
8	Delight Voyage	10	29	Exotic Travel Company	9
9	ЛІТ-тур	10	30	СТУДІЯ ТУРИЗМУ	9
10	ПОРА ВІДПОЧИВАТИ	10	31	СМАЙЛ +	9
11	Aleksandr Levchuk	10	32	КРАУН	9
12	Новий сезон	10	33	Ванільне небо	9
13	МОРРИС	10	34	Family Club Travel	9
14	Wow-Tour (Вау-Тур)	10	35	Ясна тур	8,6
15	АМИГО ТРЕВЕЛ	10	36	Atlas Tour	8,5
16	ТУРИСТИК	10	37	Компанія Nota Bene	8
17	Хіт-тур	10	38	Мережа Агентств Горящих Путівок	8
18	АГП Класс	10	39	Віка-тур	8
19	Vil Tur	10	40	Жовта валіза	8
20	Tour-Allure	10	41	7 морів	7,9
21	AMOUR, бутик подорожей	10	42	Mango tour	7,5

Основним спектром туристичних послуг, що надають дані агентства є:

- групові та індивідуальні авіа та автобусні тури по всьому світу;
- пляжний відпочинок на морських курортах;
- лікування за кордоном і в Україні; навчання за кордоном;
- різноманітні гірськолижні тури;
- організація виїзних семінарів і конференцій, поїздок на виставки, ярмарки;
- організація весільних турів;
- бронювання авіаквитків;
- допомога в оформленні закордонних паспортів і дитячих проїзних;
- продаж і поповнення рахунків туристичних сім-карт.

Таблиця 2.9

Кількість туристів обслугованих туроператорами та турагентами за регіонами України в 2011-2017 рр.

	роки				Темп приросту, %		
	2011	2015	2016	2017	2015/ 2011	2016/ 2015	2017/ 2016
Україна	1840483	2019576	2549606	2806426	9,73	26,24	10,07
Вінницька	26383	22748	27485	38634	-13,78	20,82	40,56
Волинська	14657	15620	26526	17047	6,57	69,82	-35,73
Дніпропетровська	64462	46121	57770	75526	-28,45	25,26	30,74
Донецька	88461	3297	10874	9231	-96,27	229,81	-15,11
Житомирська	10694	6283	8615	9516	-41,25	37,12	10,46
Закарпатська	21773	10656	11601	14652	-51,06	8,87	26,30
Запорізька	60055	30922	40376	47675	-48,51	30,57	18,08
Івано-Франківська	59327	65885	79973	73309	11,05	21,38	-8,33
Київська	12679	11560	25008	36983	-8,83	116,33	47,88
Кіровоградська	27012	7830	8854	8436	-71,01	13,08	-4,72
Луганська	15558	939	1896	2825	-93,96	101,92	49,00
Львівська	128709	112472	181827	175150	-12,62	61,66	-3,67
Миколаївська	27934	7464	9023	11805	-73,28	20,89	30,83
Одеська	76066	45809	59077	72302	-39,78	28,96	22,39
Полтавська	26887	9497	14608	19032	-64,68	53,82	30,28
Рівненська	9490	6640	9022	11168	-30,03	35,87	23,79
Сумська	13597	7567	8819	11185	-44,35	16,55	26,83
Тернопільська	14164	6668	7536	9558	-52,92	13,02	26,83
Харківська	74038	31233	40429	51929	-57,81	29,44	28,44
Херсонська	29230	11720	16584	20278	-59,90	41,50	22,27
Хмельницька	31212	25426	19885	26829	-18,54	-21,79	34,92
Черкаська	11375	8520	11684	20953	-25,10	37,14	79,33
Чернівецька	36116	15662	19415	20341	-56,63	23,96	4,77
Чернігівська	15687	7052	11698	15974	-55,05	65,88	36,55
м.Київ	944917	1501985	1841021	2006088	58,95	22,57	8,97

Таким чином, можемо зробити висновок, що в результаті подій 2013-2014 рр. туристична галузь Донецької області характеризується втратою іноземних туристів (1,22 тис. осіб в 2013 році, 147 осіб в 2014 році, та не відвідували протягом 2015-2017 рр.), зменшенням кількості суб'єктів туристичної діяльності протягом 2011-2015 рр. (зменшилася на 94,36% із показника 408 од. в 2011 році до 23 од. в 2015 році. В 2017 році кількість суб'єктів туристичної діяльності в Донецькій області зросла до рівня 42 од., тобто на 27,27%), скороченням турагентів та туроператорів до 0 за результатом 2017 року.

2.3. Оцінка рівня сприйняття Донецької області як туристичної

дестинації на міжнародному ринку

Оцінку рівня сприйняття Донецької області розпочнемо із аналізу рейтингів України на світовому туристичному ринку, адже за період 2015-2017 рр. іноземні туристи не відбудували Донецьку область, тому даних щодо оцінки рівня сприйняття Донецької області як туристичної дестинації немає.

Результатом виконання програми розвитку туризму на території України стало перевищення темпів зростання кількості в'їзних туристів над виїзними. Протягом періоду 2014–2017 рр. виїзний туристичний потік збільшився з 23,76 млн. осіб у 2014 р. до 24,66 млн. осіб у 2017 р., тоді як за цей же період в'їзний потік туристів зменшився із 24,67 млн. осіб у 2014 р. до 13,33 млн. осіб у 2017 р.

Проаналізувавши дані, ми бачимо, що оцінка динаміки туристичних потоків свідчить про те, що протягом 2014–2017 рр. мали місце негативні тенденції щодо розвитку туризму, а саме, спостерігався спад в'їзного туристичного потоку, який призвів до створення негативного сальдо туристичних потоків протягом 2015–2017 рр.

Протягом 2014–2017 рр. в Україні спостерігається зростання та спади в динаміці розвитку туристичної галузі, що відображено в таблиці 2.10.

Сьогодні в Україні налічується понад 4,5 тис. закладів розміщення туристів та відпочиваючих на 620 тис. місць, але вони потребують кардинальних змін, які будуть відповідати міжнародним стандартам. Крім того, забезпечення належного стану також потребують рекреаційні зони, пам'ятки культури та архітектури України.

За даними Всесвітньої туристичної організації, щорічно подорожує більше 800 млн. чоловік. Примітним є той факт, що більш ніж в 40 країнах світу туризм є основним джерелом надходжень національного бюджету. Наприклад, в Іспанії частка прибутків від іноземного туризму в загальній сумі надходжень від експорту товарів та послуг складає 35%, на Кіпрі та в Панамі – понад 50%, на Гаїті – більш як 70%.

Таблиця 2.10

Показники розвитку туристичної галузі України за 2014–2017 рр.

Показники	Роки				Темп приросту, %		
	2014	2015	2016	2017	2015/ 2014	2016/ 2015	2017/ 2016
Кількість туристів, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності України	3454316	2425089	2019576	2549606	-29,80	-16,72	26,24
Іноземні туристи, які відвідали Україну	232311	17070	15159	35071	-92,65	-11,20	131,35
Туристи-громадяни України, які виїжджали за кордон	2519390	2085273	1647390	2060974	-17,23	-21,00	25,11
Внутрішні туристи	702615	322746	357027	453561	-54,07	10,62	27,04

Туризм через туристське споживання, здійснює стимулюючий вплив на розвиток транспорту, готелів та ресторанів, роздрібної торгівлі, харчової промисловості, будівництва, зв'язку, страхування, діяльності у сфері відпочинку і розваг, культури та спорту тощо. А також розвиток туризму стимулює пожвавлення місцевої економіки та створення додаткових постійних та сезонних робочих місць.

У більшості країн світу, які активно займаються розвитком туристичної сфери, частка її доходів у ВВП становить 25–45%, в Україні ж вона не переходить межу 2,3%. Отже, можна говорити, що протягом останніх п'яти років найбільша частка туристичної галузі у ВВП країни була в 2013 р. і становила саме 2,3% (в 2017 році даний показник становив 2,1%). Надалі ситуація погіршується, що є наслідком наступних причин:

- негативний міжнародний імідж країни;
- значні диспропорції регіонального та галузевого розвитку;
- застарілість інфраструктури;
- податкове навантаження;
- низький рівень захисту інвесторів та ефективності законодавства з

питань корпоративного управління.

На даний час громадяни України віддають перевагу закордонним подорожам, які перевищують спектр послуг, що надаються туристичними організаціями України, за своєю якістю та ціновою політикою. Наразі існує велика кількість міжнародних рейтингів та оцінок рівня розвитку країн світу. Дослідження, що здійснюються авторитетними організаціями, аналізують найцікавіші сфери життєдіяльності суспільства в країнах світу, а отримані результати застосовуються для кореляції соціально-економічних, політичних, культурних аспектів різних країн серед низки досліджуваних. Найбільш популярними є:

- індекс легкості ведення бізнесу (Ease of Doing Business Index),
- індекс розвитку людського капіталу (World Economic Forum) – індекс глобальної конкурентоспроможності (The Global Competitiveness Index),
- індекс розвитку людського потенціалу (Index of Human Development, HDI),
- індекс глобалізації (KOF Index of Globalization),
- індекс сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index, CPI).

В контексті завдань, які поставлені даним дослідженням, важливим є рейтинг – індексу конкурентоспроможності країн у сфері подорожей та туризму (The Travel & Tourism Competitiveness Report, TTCI). Даний індекс включає в себе сукупність факторів, які впливають на розвиток сфери туризму і подорожей, що сприяє конкурентоспроможності країни. Оцінка індексу конкурентоспроможності сфери подорожей та туризму, здійснюється за допомогою певного алгоритму, який складається із 90 чинників. Загальна оцінка формується на основі 14 груп факторів, які згруповані в 4 базових блоки, додано в табл. 2.11.

Таблиця 2.11

**Показники індексу конкурентоспроможності України
в 2014 та 2017 рр.**

Показники	2017 рік Рейтингове місце	Середній бал	2013 рік Рейтингове місце	Середній бал
Загальне місце в рейтингу	81	4,1	76	3,98
I. Сприятливість середовища	78	4,6	60	4,73
- Бізнес середовище	124	3,7	71	3,62
- Рівень безпеки	127	3,5	77	4,65
- Охорона здоров'я та гігієна	8	6,6	8	6,55
- Людські ресурси та ринок праці	41	4,9		
- Інфраструктура інформаційно-комунікаційних технологій	81	4,2	70	3,13
II. Державна політика та створення сприятливих умов у сфері подорожей та туризму	85	4,1	114	3,90
- Пріоритизація сфери подорожей та туризму	90	4,3		
- Міжнародна відкритість	78	2,9		
- Цінова конкурентоспроможність туристичної індустрії	45	5,2	110	4,01
- Екологічна стійкість	97	3,9	92	4,30
III. Інфраструктура	79	3,1	71	3,62
- Інфраструктура повітряного транспорту	79	2,4	78	2,80
- Інфраструктура наземного та водного транспорту	81	3	73	3,52
- Туристична інфраструктура	71	4	50	4,63
IV. Природні та культурні ресурси	88	2,2	99	3,59
- Природні ресурси	115	2,3	102	3,03
- Культурні ресурси та ділові поїздки	51	2,1	80	2,08

В середині кожної з 14 груп факторів, аналізуються по кілька складових, які допомагають більш детально та об'єктивно зробити оцінку конкурентоспроможності, та визначити перешкоди, які заважають сталому розвитку сфери. Згідно показникам даного індексу та проведеного дослідження можна виділити перешкоди, які стають на заваді розвитку туризму на Україні:

– недостатня сприятливість середовища (бізнес сфера, рівень безпеки, інфраструктура інформаційно-комунікаційних технологій) – 60 рейтингове

місце у 2013 року та 78 місце у 2017 року;

– не досконалість державної політики та сприятливих умов у сфері подорожей та туризму (пріоритизація сфери подорожей та туризму, міжнародна відкритість, екологічна стійкість) – 114 рейтингове місце у 2013 року та 85 місце у 2017 року;

– не розвинена інфраструктура (інфраструктура повітряного транспорту, Інфраструктура наземного та водного транспорту, туристична інфраструктура) – 78 рейтингове місце у 2013 року та 79 місце у 2017 року;

– занедбання природних ресурсів – 102 рейтингове місце у 2013 року та 115 місце у 2017 року – не зацікавленість споживачів культурними ресурсами;

– 80 рейтингове місце у 2013 року та 51 місце у 2017 року. Безперечно, в кожній із 14 укрупнених складових Індексу є показники, за якими ми маємо вищі або нижчі оцінки.

Водночас, підсумковий результат дослідження засвідчив, що передумови для належного розвитку туризму в достатній мірі в Україні не використовуються. Цього року рейтинг охопив 136 країн світу. Україна в цілому за Індексом конкурентоспроможності у сфері подорожей та туризму 2017 року отримала оцінку в 4,1 бали з семи можливих і опинилась на 81 місці. У попередньому рейтингу 2015 року Україна була виключена з дослідження за цим Індексом. Разом з тим, порівнюючи з доступною оцінкою за 2013 рік, коли Україна посідала 76 сходинку з 140 країн світу, було втрачено 5 позицій.

З найкращих показників рейтингу, можна виділити деякі фактори (додаток Г, табл. 2.12).

Із цих даних, можна підвести підсумки, що фактори, які мають найвищі показники, це історично, географічно встановлені показники, на які уряд вплинути не може. Також достатня кількість показників, які встановлені на довгостроковий період (3, 7, 9, 12, 14, 19, 22). Значення показників, котрі не завжди є досить об'єктивними (1, 4, 5, 6, 17, 20). Такий фактор, як Державні витрати на розвиток туризму, має позитивний результат в рейтингу. Але якщо подивитися як це впливає на розвиток, то це один із недоліків, який гальмує

сферу туризму, оскільки коштів виділяється не достатньо. На показники (2, 8, 10, 13, 21) має вплив державне регулювання, та власники свого бізнесу, але на розвиток туристичної галузі, ці фактори майже не впливають.

Втрата 5 позицій за останні 3 роки, свідчить про те, що в Україні відсутній прогрес не тільки в рейтингу, але і в параметрах розвитку за роки нової влади. Наша країна продовжує знаходитися наприкінці цього рейтингу і втрачає конкурентні позиції в міжнародних відносинах, залишаючись однією з найменш конкурентоспроможних країн в Європі. Протягом останніх трьох років трійка найбільш проблемних сфер, які тягнуть Україну вниз – це непрацюючі державні інститути, відсутність макроекономічної стабільності і проблеми у фінансовому секторі. У той же час, найбільше за останні роки погіршилася конкурентоспроможність ринку праці, системи інновацій та інфраструктури. Тому нашій країні необхідна об'єктивна оцінка туристичної індустрії на даний момент та створення ефективного державного управління цією індустрією.

Отже, після проведення аналізу індексу конкурентоспроможності сфери подорожей та туризму в Україні, можна дійти висновку про те що, на даний час рівень розвитку інвестування, оподаткування в туристичній індустрії знаходяться в несприятливому стані. Аналізуючи показники індексу конкурентоспроможності за останні роки, можна простежити як позитивні, так і негативні зрушення. Аналізуючи наступні блоки: сприятливість середовища (78 місце, мінус 18 позицій), державна політика та створення сприятливих умов у сфері подорожей та туризму за показниками пішла в гору (із 114 місця, опинилася на 85), але якщо розглядати кожен фактор цього блоку, окремо, то ситуація не найкраща для України. Інфраструктура (79 місце, мінус 8 позицій), природні та культурні ресурси (із 99 місця, опинилася на 88), із показників ситуація покращилась, в Україні є багато культурних центрів, вона збагачена природними ресурсами, але з боку держави цьому приділена не достатня увага.

Для того щоб визначити конкурентні переваги туристичної галузі Донецького регіону в сучасних умовах важливо провести моніторинг показників, які характеризують туристичні ресурси Донецької області (табл. 2.13).

Таблиця 2.13

Сильні та слабкі сторони Донецької області у сфері туризму

Сильні сторони	Слабкі сторони
Численні пам'ятки архітектури, культури та мистецтва, музеї, екскурсійні об'єкти та розроблені маршрути	Зона проведення АТО
	Неякісне сервісне обслуговування та слабка інфраструктура готельних комплексів, санаторіїв
Клімат та промисловість, що сприяє зеленому та промислово-туристичному туризму	Незбалансованість соціальної та економічної ефективності використання рекреаційних ресурсів
Наявність виходу великих річок, рівнинний степовий ландшафт	Невідповідність більшості туристичних закладів міжнародним стандартам
Наявність лікувальних властивостей грязі	Аварійний стан комунальної інфраструктури потенційних центрів туризму
Заказники, пам'ятки садово-паркового мистецтва, національні природні парки	Недостатня забезпеченість туристичної галузі висококваліфікованими кадрами
	Відсутність розуміння з боку місцевої влади та населення значення пам'яток історії та культури як туристичного ресурсу
	Неузгодженість цін на туристичні послуги рівної якості

Проаналізувавши дані таблиці можна встановити конкурентні переваги й конкурентні слабкості Донецького регіону в розрізі туристичної галузі, а також розробити заходи підвищення його конкурентоспроможності. Простеживши динаміку потоків туристів за останні роки, видно, що туризм Донецької області переживає різке зменшення попиту на туристичні послуги.

Висновки до розділу 2

На основі проведеного дослідження можемо зробити наступні висновки:

– на території Донецької області, підконтрольній Україні, розташовані унікальні туристичні ресурси, які обов'язково матимуть інтерес у потенційних туристів. Наявність цих ресурсів є основною передумовою для розвитку туризму в регіоні. На сучасному етапі на органи державної влади та місцевого самоврядування покладається задача збереження зазначених об'єктів, їх промоція серед населення, поступове налагодження інфраструктури, а також

підтримка місцевих представників туристичного та курортного бізнесу щодо відновлення внутрішнього туризму;

– в результаті подій 2013-2014 рр. туристична галузь Донецької області характеризується втратою іноземних туристів (1,22 тис. осіб в 2013 році, 147 осіб в 2014 році, та не відвідували протягом 2015-2017 рр.), зменшенням кількості суб'єктів туристичної діяльності протягом 2011-2015 рр. (зменшилася на 94,36% із показника 408 од. в 2011 році до 23 од. в 2015 році. В 2017 році кількість суб'єктів туристичної діяльності в Донецькій області зросла до рівня 42 од., тобто на 27,27%), скороченням кількості турагентів та туроператорів до 0 за результатом 2017 року;

– на даний час рівень розвитку інвестування, оподаткування в туристичній індустрії України знаходяться в несприятливому стані. Аналізуючи показники індексу конкурентоспроможності за останні роки, можна простежити як позитивні, так і негативні зрушення. Аналізуючи наступні блоки: сприятливість середовища (78 місце, мінус 18 позицій), державна політика та створення сприятливих умов у сфері подорожей та туризму за показниками пішла в гору (із 114 місця, опинилася на 85), але якщо розглядати кожен фактор цього блоку, окремо, то ситуація не найкраща для України. Інфраструктура (79 місце, мінус 8 позицій), природні та культурні ресурси (із 99 місця, опинилася на 88), із показників ситуація покращилась.

РОЗДІЛ 3

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ОПТИМІЗАЦІЇ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОЇ ТУРИСТИЧНОЇ СИСТЕМИ ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

3.1. Шляхи розвитку і удосконалення туристичної системи Донецької області

Туристична індустрія сьогодні – це одна з найбільш перспективних галузей економіки, яка може стати стабільним джерелом доходів як для конкретного регіону, так і для національної економіки загалом. В Україні донедавна було розпочато процес інтеграції туристичної галузі у світову туристичну індустрію, важливість розвитку цієї сфери діяльності усвідомлювали як на національному, так і на регіональному рівні. Перспективність розвитку цього напрямку економіки на рівні кожної області доведено і певний комплекс заходів щодо розвитку туризму запроваджено як на регіональному, так і на місцевому рівні. Виключенням не є і Донецька область.

На Донеччині до початку 2013 року запроваджувалося одразу декілька напрямів щодо розвитку туризму: сільський зелений, промисловий, оздоровчий, пізнавальний, спортивний тощо. Проведена велика робота щодо розвитку транскордонного туризму в рамках єврорегіону «Донбас». Незважаючи на те, що Донецька область належить до групи старо-промислових регіонів, вона мала всі шанси, незважаючи на цей факт, репозиціонувати себе на національному ринку туристичних послуг як туристично-привабливий регіон. Але відомі всім нам події 2013-2014 рр. внесли свої корективи, і зараз виникає потреба переглянути та підсумувати, які туристично-рекреаційні ресурси наявні і можуть бути у розпорядженні області у найближчий час, якими є перспективи розвитку туризму як складової економіки даного регіону.

На сьогодні головною проблемою, що гальмує розвиток туризму в регіоні і зокрема сільського туризму, є недовіра з боку потенційних клієнтів та відсутність належних умов щодо розбудови рекреаційної і соціальної інфраструктури для відпочинку урбанізованого населення. Аналіз причин та

наслідків головної проблеми розвитку туризму на Донеччині представлено на рис. 3.1.

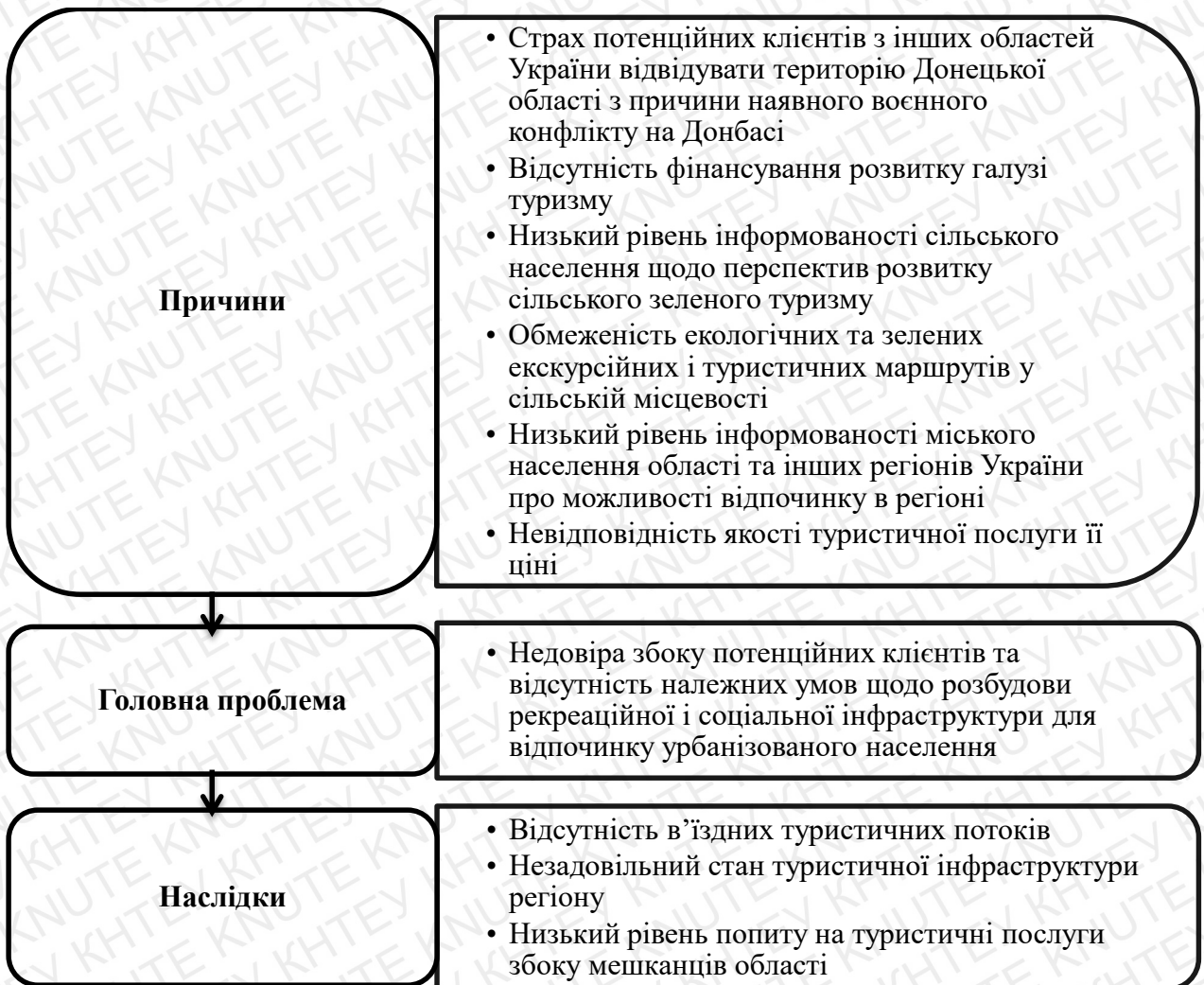

Рис. 3.1. Аналіз причин та наслідків головної проблеми розвитку туризму в Донецькій області

Розглянемо детальніше кожну причину та певні заходи щодо її усунення, такий підхід дозволить нейтралізувати головну проблему розвитку та надасть «поштовх» до відродження та подальшого розвитку туристичної галузі регіону.

Отже:

- страх потенційних клієнтів з інших областей України відвідувати територію Донецької області з причини наявного воєнного конфлікту на Донбасі. Усунення цієї причини можливе за умови популяризації всіх можливих різновидів туризму серед населення Донецької області. Тільки коли ми самі

продемонструємо, що в нас безпечно жити та відпочивати, тільки тоді до наших туристичних принад потягнуться відвідувачі з інших областей України;

- відсутність фінансування розвитку галузі туризму: на жаль ця проблема постає перед представниками туристичного бізнесу та перед власниками потенційно-привабливих туристичних об'єктів як одна з найвагоміших перепон у подальшому розвитку, але мабуть пора вже визнати, що допомоги від держави у найближчий час чекати не варто, потрібно розраховувати тільки на свої сили, об'єднуючись у неурядові організації та активно приймати участь у міжнародних грантових схемах розвитку депресивних територій, сфери обслуговування та туристичної сфери зокрема;

- низький рівень інформованості сільського населення щодо перспектив розвитку сільського зеленого туризму: це ще одна проблема, яка має місце і характерна саме для Сходу України (з огляду на порівняно мізерну кількість сільських садиб).

Сфера туризму є важливою складовою частиною розвитку як регіональної, так і національної економіки в цілому, оскільки надає потужний поштовх до розвитку територіальних економічних систем і уможлиблює вирішення проблемних питань депресивних територій. Забезпечення конкурентоспроможності туристичних підприємств України та її регіонів повинне базуватися на зміцненні матеріальної бази, підвищенні якості надання туристичних послуг, ефективному формуванні системи конкурентних переваг відповідно до умов міжнародного ринку туристичних послуг. Суттєво впливає на формування конкурентоспроможності туристичної галузі державна політика, яка повинна спрямовуватися на фінансову та інформаційну підтримку туристичних підприємств та суб'єктів господарювання в досліджуваній сфері. Доцільним є підвищення регуляторної функції держави щодо забезпечення жорсткого контролю в антикорупційних цілях; формування національної туристичної організації України; залучення міжнародних фондів та міжнародних організацій до формування ефективного функціонування туристичної галузі в умовах поглиблення ринкових відносин.

Необхідно сприяти подальшому використанню таких інструментів, як геоінформаційні системи (ГІС – сучасні комп'ютерні технології, що дають можливість поєднати модельне зображення території (електронне відображення карт, схем, космо-, аерозображень земної поверхні) з інформацією табличного типу (різноманітні статистичні дані, списки, економічні показники тощо); інформаційна система, що забезпечує збирання, оброблення, аналіз, моделювання та розповсюдження геопросторових даних) і системи оцінки впливу на навколишнє середовище. У туристичній сфері необхідно використовувати системи екологічного менеджменту. Така діяльність включає розробку та застосування механізмів підтримки зусиль щодо зменшення забруднення, вдосконалення сертифікації та маркування.

Перспектива розвитку туристичної галузі на регіональному рівні потребує поєднання інтересів і взаємозумовлених дій як із боку державних органів влади, так і органів місцевого самоврядування. Особливий акцент спрямовується на зацікавлення сільських громад для їх мотивації і задіяння у процес формування і надання унікального туристичного продукту і підвищення рекреаційного потенціалу територіального розвитку.

Таким чином, постає необхідність упровадження нових рекреаційних технологій для ефективного використання інноваційно-туристичного потенціалу Донеччини, сприяння розвитку різновидів туризму.

Впровадження та раціональне використання практичних та доступних технологій, таких, як: GPS-технології, GIS-технології, геопросторові сервіси, доповнена реальність, технології QR-кодів, віртуальні тури, технологія Wi-Fi спрямовані на вирішення основного кола питань, які виникають у подорожуючих в сучасних умовах з урахуванням тенденцій щодо збільшення кількості туристів, які бажають подорожувати. Наприклад, у м. Львів встановлено вказівники, що дублюються англійською мовою та знаходяться в місцях основних туристичних потоків, а у 2016 р. була розроблена та реалізована система вказівників до основних туристичних принад з відомостями про них доступними за QR-кодом.

Незважаючи на те, що QR-коди відносно недавно з'явилися в нашій країні,

варто зазначити, що QR-код можна використовувати для кодування великих обсягів різних видів інформації та надавати оперативний доступ до цієї інформації, в тому числі і в туристичній діяльності. QR-код (quick response, у перекладі з англійської «швидкий відгук») - являє собою матричний код, і є подальшим розвитком штрих-коду (штрих-код був розроблений для автоматизації маркування товару і наступного зчитування інформації технічними засобами, а джерелом натхнення щодо його розробки була азбука Морзе). QR-код був розроблений в 1994 році компанією «Denso-Wave», що входить до складу корпорації Toyota. Спочатку QR-коди використовували виключно в промислових цілях, але з плином часу область їх застосування була значно розширена.

З метою створення умов для туристичної привабливості та розвитку інфраструктури українських міст шляхом використання зростаючих можливостей сучасних інформаційних технологій, з 2015 року в українських містах успішно запроваджуються проекти зі створення інноваційних інформаційно-туристичних маршрутів за допомогою QR-кодів. Зокрема, перший інноваційний туристичний міський маршрут «Стежка легенд» було створено у Полтаві. Даний маршрут об'єднав 20 культурних та історичних пам'яток міста.

Таким чином, інтерактивний маршрут спрямований на створення зручностей для туристів з метою швидкого отримання найрізноманітнішої інформації про туристичні об'єкти населеного пункту (місцевості) на різних мовах. Крім текстової інформації зі свого смартфона або планшета користувач отримує можливість переглянути фотоматеріали про кожен історичну пам'ятку, яка увійшла до маршруту. Це дає змогу індивідуальному туристу без додаткових зусиль зорієнтуватись у місті, отримати базову інформацію про найрізноманітніші туристичні об'єкти, послуги та додає українським містам привабливого іміджу.

3.2. Заходи щодо просування туристичної дестинації на міжнародний ринок

На сьогоднішній день лікувально-оздоровчий туризм займає одне з провідних місць у туристичній галузі, адже значне збільшення прибутків жителів економічно розвинутих країн, розвиток транспортного сполучення, забруднення екології внаслідок індустріального розвитку та активна пропаганда здорового способу життя змушує багатьох шукати оздоровлення та відпочинок у інших, екологічно сприятливих регіонах. Лікувально-оздоровчий туризм базується на використанні природних ресурсів: мінеральних вод, лікувальних грязей і кліматичних умов, які у поєднанні один з одним здійснюють позитивний вплив на лікування різноманітних захворювань.

Загальносвітова мода на здоровий зовнішній вигляд поступово охоплює Україну: за останні десять років вітчизняний ринок оздоровчого туризму зріс майже на третину. Санаторно-курортне лікування для певної категорії людей у сучасних умовах якоюсь мірою може стати лікувальним туризмом. Він розглядає організацію роботи рекреаційної галузі з погляду технології подорожі та, окрім захоплюючих маршрутів різної категорії складності, обов'язково повинен урахувати систему занять, зумовлену методами кліматолікування. До лікування природними чинниками звертається останніми роками дедалі більше пацієнтів.

Однією з форм використання лікувально-оздоровчого потенціалу може бути організація лікувального туризму і створення лікувально-профілактичних установ на базі нових перспективних лікувально-оздоровчих методів. У основі лікувального туризму повинна бути закладена лікувальна або оздоровча технологія, яка взаємодоповнює та поліпшує якість життя шляхом повного задоволення потреби у відпочинку і лікуванні під час подорожі.

На сьогодні в Донецькій області доцільно створити туристичний продукт, який буде направлений на використання лікувально-оздоровчих технологій, які пропонуються в курортній дестинації. Реалізацією туристичного продукту буде здійснено компанією «Джоин Ап», яка визнана лідером серед туристичних компаній, які представлено в Україні за результатом 2017 року. Розробимо

програму туру лікувальний відпочинок в Донецькій області (м. Слов'янськ, вул. Золочівського, 1) в санаторії «Слов'янський».

День 1

Основні пункти: «Київ – Слов'янськ»

Ранній виїзд з Києва (близько 2:00). Прибуття в Слов'янськ о 10:00 (додаток Д).

Прибуття до Слов'янськ.

Поселення в санаторій «Слов'янський».

Санаторій «Слов'янський» - перше в Україні спеціалізований лікувально-профілактичний заклад для реабілітації та лікування хворих з травмами і захворюваннями хребта та спинного мозку, органів опори і руху, центральної і периферичної нервової системи, супутніх захворювань шлунково-кишкового тракту, сечостатевої системи.

Санаторій «Слов'янський» пристосований для хворих з втратою і обмеженням функцій пересування. Має власну водо- і грязелікарні. Зали ЛФК санаторію обладнані апаратами механотерапії, системами блоків, підвісних тяг, заняття на яких дозволяють відновлювати рухову активність пацієнтів, навчати їх ходьбі, набувати навичок самообслуговування.

Санаторій «Слов'янський» - це унікальна здравниця, де, завдяки високому професіоналізму лікарів і досягненням медицини, багато пацієнтів, після курсу лікування в буквальному сенсі знову стають на ноги.

Санаторій «Слов'янський» - розташований серед великого лісопаркового масиву в оточенні солоних озер Слов'янського курорту міста Слов'янська. Санаторій «Слов'янський» знаходиться в безпосередній близькості від Святогірського Національного природного парку «Святі Гори». Навколо санаторію зелений гай, цінні хвойні насадження, декоративні чагарники, квітники. В хвойно-листяному парку курорту, який має статус ландшафтного, зібрана велика колекція різноманітних порід дерев і чагарників, вік яких в більшості понад 40 років.

Розміщення: санаторій пропонує для відпочинку та лікування на

Слов'янському курорті двомісні номери з усіма зручностями; двомісні номери з частковими зручностями.

Сервіс, інфраструктура: на території санаторію «Слов'янський» тренажерний зал, басейн, пляж, спортивний майданчик, перукарня, кінозал, бібліотека, екскурсії, літній танцювальний майданчик, кімнати відпочинку, спортивно-розважальні програми, телефон-автомат.

Профіль санаторію «Слов'янський»:

- лікування хворих з наслідками травм і захворюваннями кістково-м'язової системи;
- хвороби кістково-м'язової системи та сполучної тканини;
- захворювання хребта;
- травматичні ушкодження.

Категорія номеру обирається туристом, згідно вартості проживання, яка відображена в табл. 3.1.

Таблиця 3.1

Вартість проживання в санаторії «Слов'янський» м. Слов'янськ

№ п/п	Види зручностей	Вартість ліжко-дня (грн.)	в тому числі:		
			лікування	харчування	проживання
	Ортопедичний корпус				
1	Двомісна кімната підвищеної комфортності				
	-- доросла	429	117	144	168
	-- доросла (інвалід)	402	117	138	147
	-- дитяча	402	117	138	147
2	Двомісна кімната з усіма зручностями				
	-- доросла	408	117	144	147
	-- доросла (інвалід)	381	117	138	126
	-- дитяча	381	117	138	126
5	Дво-, три, чотиримісні кімнати				

Продовження таблиці 3.1

	-- доросла	573	162	183	228
	-- доросла (інвалід) (без ПДВ)	525	162	171	192
	-- дитяча (без ПДВ)	525	162	171	192

6	Дво-; чотиримісні кімнати без зручностей				
	-- доросла	540	162	183	195
	-- доросла (інвалід) (без ПДВ)	494	162	171	161
	-- дитяча (без ПДВ)	494	162	171	161

День 2-5

Лікувально-профілактичні процедури в санаторії

Сніданок.

Оздоровчі процедури та методи лікування згідно карти пацієнта.

Обід.

Оздоровчі процедури згідно карти пацієнта.

Вечеря

День 6

Сніданок.

Похід в Національний природний парк «Святі Гори». Національний природний парк «Святі Гори» був створений згідно з Указом Президента України від 13 лютого 1997 року № 135. Він був створений на базі ландшафтних заказників загальнодержавного значення «Гори Атрема» та «Святогірський» і став першим національним природним парком на лівобережжі України. Парк знаходиться в Слов'янському та Краснолиманському районах Донецької області й займає площу 40448,0 га, з яких 11878,0 га надані парку в постійне користування. За функціональним зонування територія парку розподілена на заповідну зону площею 2648,0 га, зону регульованої рекреації - 32098,0 га, зону стаціонарної рекреації - 1894,0 га та господарську - 3808,0 га. Парк створено з метою збереження, відтворення та раціонального використання ландшафтів Донецького кряжа.

Серед рівнинних національних парків України, цей парк, безсумнівно, має наймальовничішу природу і є еталоном поєднання природної і культурної спадщини. Унікальність парку визначається наявністю на його території своєрідних і неповторних природно-територіальних комплексів. Передусім це скелі над р. Сіверський Донець, крейдяні бори, а з лівого боку ріки, навпроти

круч, - трьохсотлітня заплавна діброва насінневого походження. Серед цікавих природних об'єктів національного парку слід назвати урочище «Маяцька дача», яке репрезентує особливу сторінку в історії степового лісознавства й охорони природи. Тут на площі близько 5000 га сформувалися унікальні діброви, а в балці «Макастиха» цього урочища деякі лісові ділянки справляють враження первісного лісу. Ліси «Маяцької дачі» були взяті під охорону ще в 1704 році директивою Петра I, який наказав «описать заповедные Маяцкие леса и хранить их в пользу казны со всем вниманием». У цьому урочищі є рідкісна діброва з грабом звичайним, який знаходиться тут за межами східної межі свого суцільного ареалу. На території парку розміщено близько 130 археологічних та більше 70 історичних пам'яток. Серед них особливий інтерес для відвідувачів парку становить Святогірський Свято-Успенський чоловічий монастир на мальовничому правому березі р. Сіверський Донець. Його архітектурний ансамбль XVII-XIX ст. складає основу комплексу пам'яток Святогірського державного історико-культурного заповідника, що входить до складу території національного парку. На початку XVII ст. тут вже існував православний Успенський монастир в печерах крейдяної скелі.

Вечеря

День 7

Сніданок

Оздоровчі процедури та методи лікування згідно карти пацієнта.

Обід.

Прогулянка по пам'яткам м. Слов'янськ. На вибір туристам можна запропонувати наступним списком пам'яток історії міста (табл.3.2.)

Таблиця 3.2

Пам'ятки історії м. Слов'янськ

Найменування пам'ятки	Місцезнаходження	Рік встановлення
-----------------------	------------------	------------------

	пам'ятки	
Братська могила радянських воїнів Південно-Західного фронту	вул. Літературна.	1951 р. рек. 1965 р.
Братська могила радянських воїнів Південно-Західного фронту.	вул. Літературна, цвинтар.	1965 р.
Братська могила радянських воїнів Південно-Західного фронту.	вул. Ботанічна, цвинтар.	1964 р.
Паровоз, на якому працював Кривоніс П. Ф, Герой Соціалістичної Праці.	вул. Гагаріна, 1, локомотивне депо станції «Слов'янськ».	1972 р.
Братська могила радянських воїнів Південно-Західного фронту.	вул. Геологічна, 12.	1970 р.
Братська могила радянських воїнів Південно-Західного фронту.	вул. Олекси Тихого.	1959 р.
Пам'ятник воїнам-землякам, робітникам арматурно-ізоляторного заводу і Уварову В. Т., Герою Радянського Союзу.	вул. Добровольського, 32.	1975 р.
Братська могила партизанів, зокрема, Карнаухова М. І., командира партизанського загону.	вул. Вчительська, 49.	1950 р. рек. 1978 р.
Братська могила радянських воїнів Південно-Західного фронту.	вул. Коха, 1.	1967 р.
Пам'ятний знак на честь робітників органів внутрішніх справ, які загинули під час виконання службових обов'язків.	вул. Університетська, 30.	2001 р.
Братська могила радянських воїнів Південно-Західного фронту і пам'ятник воїнам-землякам.	вул. Лисичанська, 1.	1959 р.
Пам'ятник воїнам-визволителям Південно-Західного фронту.	вул. Генерала Лозановича, 7.	1973 р.
Пам'ятник воїнам-землякам, робітникам керамічного комбінату ім. Крупської Н. К.	вул. Центральна, 71.	1967 р.
Пам'ятник Т. Г. Шевченко -українському письменнику	Парку культури та відпочинку.	1992 р.
Пам'ятник Семейку М. І., двічі Герою Радянського Союзу.	бульвар Пушкіна.	1948 р.
Пам'ятне місце, пов'язане з перебуванням Островського М. О. на Слов'янському курорті.	вул. Пушкінська, 1.	1974 р.
Братська могила радянських воїнів Південно-Західного фронту.	радгосп «Червоний молочар».	1959 р.
Братська могила радянських воїнів Південно-Західного фронту.	вул. Вокзальна, 77.	1956 р.
Братська могила радянських воїнів Південно-Західного фронту.	вул. Світлодарська, 36.	1949 р. рек. 1965 р.
Братська могила радянських воїнів, партизанів і пам'ятник воїнам-землякам.	вул. Світлодарська, 91.	1949 р. рек. 1965 р.
Могила Суміної А, партизанки.	вул. Горького, 34.	1975 р.

Продовження таблиці 3.2

Найменування пам'ятки	Місцезнаходження пам'ятки	Рік встановлення
Меморіал на честь радянських воїнів та	вул. Сібільова, 13.	1964 р., 1975 р.

воїнів-земляків.		
Братська могила радянських воїнів Південного і Південно-Західного фронтів.	вул. Соборна, 100.	1951 р. рек. 1973 р.
Братська могила радянських воїнів Південно-Західного фронту.	вул. Кільцева.	1970 р.
Пам'ятник Шевченку Т. Г.	вул. Молодіжна, 17.	1954 р. рек. 1991 р.
Пам'ятний знак на честь Цвєтаєвої М. , видатної російської поетеси.	територія санітарно-курортного об'єднання.	1993 р.
Братська могила радянських воїнів Південно-Західного фронту.	вул. Шевченка.	1969 р.
Пам'ятник воїнам-землякам, робітникам заводу «Коксохіммонтаж».	вул. Заводська, 2.	1965 р.
Пам'ятник Артему (Сергєєву Ф. С.).	вул. Центральна, 45.	1963 р.
Пам'ятник Чехову А. П.	вул. Центральна, 41.	1956 р.
Пам'ятник загиблим воїнам-інтернац. м. Слов'янська та Слов'янського р-ну	пл. Соборна	2002 р.

День 8

Сніданок

Виселення з санаторію.

Виїзд до Києва о 10 годині. Прибуття в м. Київ о 18:00.

Також в Донецькій області доцільно створити туристичний продукт, який буде направлений на використання історичних пам'яток. Так ми розробили івент-тур "Відкрий для себе Донеччину", який буде складати 5 днів та матиме наступну програму.

День 1

Основні пункти: «Київ – Святогірська»

Ранній виїзд з Києва (близько 07:00). Прибуття в Святогірська о 14:00 (додаток Е).

Прибуття до Святогірська.

Поселення в пансіонаті «Святогірський». Пансіонат «Святогірський» розташовується в курортному місті Святогірськ, в заповідній зоні Національного природного парку «Святі гори» в оточенні соснового лісу.

Для проживання пропонуються 12 будиночків – 2-х, 3-х, 4-х місні. У будиночку туалет, душ, супутникове ТБ, холодильник, мікрохвильова піч. Сервіс, інфраструктура: парковка біля будиночка, на території є дитячий майданчик, працює Wi-Fi.

Харчування: у номерах є кухня з усіма необхідними приладами. На території пансіонату є столова та кафе.

Ціни на проживання:

2-х місний номер – 220 грн. в сутки;

3-х місний номер – 300 грн. в сутки;

4-х місний номер – 350-400 грн в сутки.

Обід.

Оглядова пішохідна екскурсія містом.

Вільний час у місті.

Вечеря.

День 2

Сніданок

Похід до Свято-Успенської Святогірської лаври.

Свято-Успенська Святогірська лавра – православний монастир, у Святогірську (Донецька область). Монастир розташований на високому крейдянному правому березі Сіверського Дінця (так звані Святі гори). Окрім наземних будівель, має крейдяні печери. У лаврі зберігаються мощі преподобного Іоанна, затворника Святогірського (додаток Ж, рис. Ж.1).

Спорудження великої соборного храму було заповітною мрією настоятеля архімандрита Арсенія (Митрофанова). Проектування його він запропонував зробити відомому петербурзькому архітектору, академіку А. М. Горностаєву. Характерною рисою проекту стало поєднання візантійських форм і традицій російського зодчества (додаток Ж, рис. Ж.2).

Проект цього храму, який став першим великим спорудою після відновлення монастиря в 1844 році, був зроблений професором архітектури в Харківському університеті м Тоном. Завдяки діяльній участі в зведенні церкви благочестивої пари Потьомкіним, що доставили необхідні матеріали і робітників, в 1850 році будівництво було завершено(додаток Ж, рис. Ж.3).

Миколаївська церква на крейдяній скелі є шедевром народного зодчества XVII століття. Храм, як дорогоцінна корона, вінчає вершину крейдяного скелі,

доповнюючи людським мистецтвом ту нерукотворну красу, якої Творець прикрасив місцевість Святих Гір (додаток Ж, рис. Ж.4).

Являє собою цілу церкву, всю копалин в скелі, склепіння якої спираються на самотній крейдяний стовп. За переказами, на крейдяному стовпі з'явилася чудотворна ікона Святителя Миколая в XVI столітті (додаток Ж, рис. Ж.5).

12 жовтня 1859 р помер направник Святогірської пустині архімандрит Арсеній (Митрофанов). За своїм заповітом, він був похований в печерах Святогірської скелі (додаток Ж, рис. Ж.6).

Знаходиться на південний схід від монастирських будівель. Первісне пристрій цієї церкви відноситься до глибокої давнини. Уже в XVIII столітті вона була всіма забута і зрівнялася з землею (додаток Ж, рис. Ж.7).

У 1868 році батько Герман розібрав старий, тісний і темний Успенський собор. Щоб зберегти всі камені цього древнього Святогорського храму, він прилаштував з них до існуючого вже трапезна корпусу зі східного боку невелику трапезну церкву в ім'я Різдва Пресвятої Богородиці.

Прибуття до пансіонату

Вечеря

День 3

Сніданок

Виїзд в Соледар в 8:00 – прибуття в 9:40.

Відвідування спелеосанаторії «Соляна симфонія»(див. Додаток 3).

В спелеосанаторії «Соляна симфонія» відкрито напрям - «Одноденна оздоровча програма», що включає в себе перебування в соляній шахті 4 години. Програма розроблена для тих людей, які хочуть не тільки подивитися шахту, а й спробувати пробний сеанс спелеотерапії.

Одноденна оздоровча програма проводиться за попереднім записом: з 10:00 до 14:00, а також з 14:00 до 18:00, щодня, крім понеділка та державних святкових і неробочих днів.

В оздоровчий сеанс входить:

– вступний інструктаж з ТБ;

- екскурсійний маршрут по соляній шахті;
- дихальна гімнастика;
- гарячий чай;
- по закінченню програми залишається трохи вільного часу, протягом якого можна пофотографуватися, пограти в настільний теніс, футбол, бадмінтон і шахи.

Мінімум за 15 хвилин до закінчення програми - збір групи для виїзду на поверхню.

Вартість відвідування одноденної оздоровчої програми:

- кількість осіб в групі від 10 до 30 осіб - 170,00 грн / чол.
- кількість осіб в групі від 30 осіб і більше - 150 грн / чол.

В соляній шахті Соледара все створене з солі – стіни, стеля, підлога. Штучне різнокольорове підсвічування відбивається від виблискуючих кристалів(додаток Ж).

В одній з відпрацьованих шахт знаходиться церква. Вона виникла одразу після відкриття підприємства. Оскільки праця шахтарів досить небезпечна і пов'язана з постійним ризиком, для підтримання духу робітників і була створена церква. Зайшовши туди, ви побачите прекрасну люстру, яку виготовляли самі шахтарі. Вони прикрасили її соляними кристалами, що іноді трапляються у пластах солі. Приблизно дві з половиною сотні таких кришталевих кубиків пішло на оздоблення цього світильника.

Найбільш популярним місцем в шахті є величезний тунель, що просто дивує своїми розмірами. Висота стелі становить 30 метрів, ширина тунелю – 14 метрів, а довжина – майже кілометр. У залі звучить класична музика, що супроводжуються звуками живої природи. Освітлення - приглушене, виникає таке враження, ніби знаходишся десь у космосі. Повітря тут досить сухе, прохолодне, солоне.

Вихід з печери о 14:00.

Обід.

Вільний час у місті.

Від'їзд до Святогірська о 19:00. Прибуття в Святогірськ о 20:40.

Вечеря.

День 4

Сніданок

Виїзд в Бахмут в 9:00 – прибуття в 10:10(див. додаток 3).

Відвідування «Артвайнері». Вартість екскурсії – 200 грн. з людини.

«Артвайнері» – найбільше підприємство в Східній Європі з виробництва ігристих вин класичним пляшковим методом. Увесь цикл виробництва в «Артвайнері» розташований на глибині більше 72 метрів у підземних гіпсових тунелях, що цілий рік зберігають унікальні мікрокліматичні умови – постійну температуру і вологість.

Загальна площа підземних штолень, у яких одночасно зберігається 30 млн. пляшок артемівського ігристого вина, складає понад 25 га. Перевірені часом традиції виробництва, а також новітні технології й устаткування дозволяють виробляти ігристе вино за якістю порівняне з продукцією кращих світових виробників.

Ось вже більш ніж півстоліття – завдяки високим стандартам якості, орієнтації на споживача, впровадженню інноваційних методів виробництва, єдності і професіоналізму команди – підприємство по праву вважається лідером галузі.

Обід

Дегустація вин

Традиційні сорти для виробництва білого ігристого – Піно і Шардоне – привносять до загальної смакової гамми легкий, але стиглий і сонячний фруктовий аромат, Рислінг - пом'якшує смак приємною обволікаючою медовістю, а Аліготе - намічає пікантну гіркуватість. Для червоного ігристого купаж складається на основі сап'янових тонів групи Каберне, терпких ягідних ноток Мерло і бархатистих відтінків Сапераві.

Від'їзд до Святогірська о 20:00. Прибуття в Святогірськ о 21:10.

Вечеря.

День 5

Сніданок

Вільний час до 13:00

Обід

Виселення з пансіонату

Від'їзд до м. Києва о 16:00.

Отже, запровадження даних турів (лікувального та пізнавального) дозволить збільшити привабливість Донецької області для внутрішніх туристів, а також надасть можливість в подальшому залучити іноземних туристів з Молдови, Румунії та Білорусії.

3.3. Соціально-економічне обґрунтування розробленої стратегії

Соціально-економічне обґрунтування проведемо на основі оцінки вартості туру на одну особу, а також розрахунок витрат на здійснення заходів просування на міжнародний ринок санаторно-лікувального туризму в Донецькій області.

*Таблиця 3.3***Калькуляція вартості туру в м. Слов'янськ****(в розрахунку на 20 осіб)**

Стаття витрат		Розрахунок	Загальна вартість, (грн.)
ΣВі	Витрати на проживання, харчування та лікувально-оздоровчі процедури	3432	68640
	Транспорт	500	10000
	Трансфер	0	0
	Екскурсійне обслуговування	150	3000
	Страховання	20	400
	Інші види затрат	0	0
ΣНі	Непрямі податки	0	0

Продовження таблиці 3.3

Стаття витрат		Розрахунок	Загальна вартість, (грн.)
Обмежена собівартість туру			82040
Вп	Умовно-постійні витрати	10%	8204

П	Прибуток туроператора	10%	7346
К	Комісійна винагорода турагенту чи іншому посереднику	7%	5742,8
Вчі	Вартість послуг осіб, які супроводжують групу туристів		2000
Σ Зн(к)	Комерційні знижки для окремих туристів чи туристських груп	8%	6563,2
ЄСВ	Єдиний соціальний податок	22%	18048,8
Загальна вартість туру на групу			129945
Вартість туру на 1 особу			6497,24

Таким чином, за восьмиденний туристичний продукт, який включає послуги проживання, переїзди за маршрутом, екскурсійні послуги, страхування, вартість на одну особу становитиме 6497,24 грн.

Таблиця 3.4

Калькуляція вартості туру в м. Святогірськ, м. Бахмут та м. Соледар (в розрахунку на 20 осіб)

Стаття витрат		Розрахунок	Загальна вартість, (грн.)
ΣВі	Витрати на проживання, харчування та лікувально-оздоровчі процедури	1100	22000
	Транспорт	600	12000
	Трансфер	0	0
	Екскурсійне обслуговування	570	11400
	Страхування	20	400
	Інші види затрат	0	0
ΣНі	Непрямі податки	0	0
Обмежена собівартість туру			45800
Вп	Умовно-постійні витрати	10%	4580
П	Прибуток туроператора	10%	7346
К	Комісійна винагорода турагенту чи іншому посереднику	7%	3206

Продовження таблиці 3.4

Стаття витрат	Розрахунок	Загальна вартість, (грн.)	Стаття витрат
---------------	------------	---------------------------	---------------

Вчі	Вартість послуг осіб, які супроводжують групу туристів		2000
Σ Зн(к)	Комерційні знижки для окремих туристів чи туристських груп	8%	3664
ЄСВ	Єдиний соціальний податок	22%	10076
Загальна вартість туру на групу			76672
Вартість туру на 1 особу			3833,6

Отже, вартість туру з відвідування м. Святогірська, м. Бахмут та м. Соледар, який включає послуги проживання, переїзди за маршрутом, екскурсійні послуги, страхування, в розрахунку на 1 особу становитиме 3833,6 грн.

Для оцінки вартості заходів із просування на міжнародний ринок туристичної дестинації Донецької області вважаємо доцільним визначення витрат на створення саме віртуального туру, який зможе відобразити стан та переваги здійснення туристичної подорожі.

Віртуальні тури мають і переваги, і недоліки порівняно з реальними маршрутами. До переваг зарахуємо:

1. Ефект присутності:

а) віртуальна панорама дає змогу розглянути навколишній простір, наблизити або віддалити об'єкт, що цікавить нас, роздивитися його під потрібним кутом;

б) віртуальний тур дає можливість відчувати реальність перебування у географічних місцях, особливо якщо він знятий у форматі 3D, 4D та 5D, тоді ефект присутності збільшується в декілька разів.

2. “Реалізація неможливого”: віртуальний тур дає змогу подорожувати важкодоступними місцями, відчувати переваги та недоліки екстремального туризму, спелеотуризму тощо.

3. Інформативність:

а) можливість отримати вичерпну додаткову інформацію про будь-яке місце, територію, об'єкт культурної спадщини.

4. Універсальність та простота:

а) віртуальний тур можна розмістити на вебсторінці зацікавленого

користувача;

б) віртуальний тур можна зберігати на диску або іншому електронному носії.

5. Економія: економія часу і коштів, якщо немає можливості здійснити реальну подорож. В Інтернеті він повністю безкоштовний. 6. Збереження навколишнього середовища. Завдяки віртуальним турам зберігається чистота та неушкодженість древніх пам'яток історії, археології та довкілля.

Недоліків, менше, але вони істотні.

1. Людський мозок все одно підсвідомо розуміє, що подорож не є реальністю.

2. Емоції, які людина отримує від реальних маршрутів, неможливо отримати від віртуальних.

3. Запам'ятовуваність. Краще відкладається в пам'яті не лише те, що ми бачимо, а й те, що відчуваємо.

4. Обмеженість доступу до сучасних передових і дорогих технологій для створення віртуальних турів.

5. Розвиток цього напрямку поки що у стадії становлення.

Спеціальне програмне забезпечення дає змогу об'єднати декілька рядів знімків і створювати сферичні та циліндричні панорами з оглядом $360^{\circ} \times 180^{\circ}$. Схеми сферичного та циліндричного панорамного знімання у вигляді променів, що розходяться з центра знімання, який обертається, наведено на рис.

Програма Tourweaver дозволяє зробити з окремих панорам віртуальний тур з інтерактивними елементами, прив'язкою до карти або до плану, переходами між локаціями з впровадженими т. зв. хотспотів (hotspot) – активних областей, у разі натискання на які відбувається якась подія, найчастіше це перехід від однієї панорами до іншої, наприклад, перехід між кімнатами. Віртуальний тур може містити свій унікальний інтерфейс з логотипом, кнопками навігації та управління, показом, посиланнями на інші ресурси, карту тощо. Що стосується карт, то Tourweaver підтримує карти Google і Bing.

Загальна технологічна схема створення віртуального туру за допомогою

програм Google Photo Sphere і Tourweaver наведена на рис. 3.2.

Рис. 3.2. Технологічна схема створення віртуального туру у програмах Google Photo Sphere і Tourweaver

Таким чином, віртуальні тури дають змогу детально розглядати, вивчати й аналізувати об'єкти у віртуальному середовищі з можливістю пересування у часі та просторі за власним вибором, з фіксацією та затримкою на вибраних деталях, що дає змогу здійснити віртуальну екскурсію по замках, музеях, церквах, а також споглядати унікальні ландшафти, пам'ятки архітектури і твори мистецтва, здійснювати огляд туристичних закладів, санаторіїв та баз відпочинку.

Отже, визначимо витрати на розробку віртуального туристичного туру по Донецькій області.

Таблиця 3.5

Вартість розробки віртуального туру в Донецькій області та представлення його на міжнародному ринку

№	Назва заходу	Кількість, од.	Вартість, дол.	Загальна вартість, дол.
1	Виїзд фотографа на об'єкт, проведення фотозйомки, обробка фотознімків	1	250	250
2	Створення 3D-панорам, їх об'єднання у віртуальний тур внутрішніми посиланнями	25	60	1500
3	Створення сайту туристичної дестинації Донецької області	1	500	500
4	Розміщення віртуального туру на сайті замовника	1	80	80
5	Просування заходами реклами			
5.1	на телебаченні	5	50	250
5.2	зовнішня реклама	5	25	125
5.3	реклама в газетах та журналах	10	15	150
5.4	реклама на радіо	5	10	50
	Всього			2905

Таким чином, загальна вартість на створення та просування віртуального туру туристичної дестинації Донецької області на міжнародний ринок (Польщі та Білорусії) становитимуть 2905 дол., або 87,150 тис. грн.

Висновки до розділу 3

На основі проведеного дослідження можемо зробити наступні висновки:

– створення інтерактивного маршруту спрямовано на створення зручностей для туристів з метою швидкого отримання найрізноманітнішої інформації про туристичні об'єкти населеного пункту (місцевості) на різних мовах. Крім текстової інформації зі свого смартфона або планшета користувач отримує можливість переглянути фотоматеріали про кожну історичну пам'ятку, яка увійшла до маршруту. Це дає змогу індивідуальному туристу без додаткових зусиль зорієнтуватись у місті, отримати базову інформацію про найрізноманітніші туристичні об'єкти, послуги та додає українським містам привабливого іміджу;

– на сьогодні в Донецькій області доцільно створити туристичний продукт, який буде направлений на використання лікувально-оздоровчих технологій, які пропонуються в курортній дестинації. Реалізацією туристичного продукту буде здійснено компанією «Джоин Ап», яка визнана лідером серед туристичних компаній, які представлено в Україні за результатом 2017 року. Розроблено програму туру лікувальний відпочинок в Донецькій області (м. Слов'янськ, вул. Золочівського, 1) в санаторії «Слов'янський». За восьмиденний туристичний продукт, який включає послуги проживання, харчування, переїзди за маршрутом, екскурсійні послуги, страхування, вартість на одну особу становитиме 6497,24 грн. також запропоновано програму з пізнавального туризму в м. Святогірськ, м. Бахмут та м. Соледар, який включає послуги проживання, переїзди за маршрутом, екскурсійні послуги, страхування, вартість якого, в розрахунку на 1 особу, становитиме 3833,6 грн.;

– віртуальні тури дають змогу детально розглядати, вивчати й аналізувати об'єкти у віртуальному середовищі з можливістю пересування у часі та просторі за власним вибором, з фіксацією та затримкою на вибраних деталях, що дає змогу здійснити віртуальну екскурсію по замках, музеях, церквах, а також споглядати унікальні ландшафти, пам'ятки архітектури і твори мистецтва, здійснювати огляд туристичних закладів, санаторіїв та баз відпочинку. Загальна вартість на створення та просування віртуального туру туристичної дестинації Донецької області на міжнародний ринок (Польщі та Білорусії) становитимуть 2905 дол., або 87,150 тис. грн.

ВИСНОВКИ

На основі проведеного дослідження туристичної системи в Донецькому районі можемо зробити наступні висновки.

1. Туристична система охоплює ресурсний потенціал (природний, культурно-історичний, людський фінансовий), інфраструктуру, суб'єкти туристичної діяльності, інституційні структури. Як жодна інша система, вона має тісні міжнародні взаємозв'язки і детермінується факторами внутрішнього та міжнародного середовища. Цільовою функцією туристичної системи є вироблення комплексу туристичних послуг з метою задоволення потреб споживачів при розумному використанні туристичних ресурсів територій та одночасній економічній та соціальній вигоді для суспільства. Туристичну систему складають ресурсні елементи: природні та антропогенні (культурно-історичні) ресурси, а також інфраструктура, яка забезпечує функціонування сфери туристичних послуг у цілому.

2. Ефективність туристської діяльності являє собою складну, комплексну характеристику, що відображає три взаємопов'язані сторони доцільності функціонування туристично-рекреаційної системи: економічну, соціальну і ефективність взаємовідносин, остання з яких представлена економічним і соціальним аспектами.

3. В основу оцінювання туристичного потенціалу дестинації повинна бути покладена можливість формування та надання туристичних послуг. послуг за умови раціонального використання наявних туристичних ресурсів. Величина туристичного потенціалу може бути визначена як обсягом туристичного потоку (осіб) на одиницю часу, так і грошовими потоками від реалізації туристичних послуг.

4. На території Донецької області, підконтрольній Україні, розташовані унікальні туристичні ресурси, які обов'язково матимуть інтерес у потенційних туристів. Наявність цих ресурсів є основною передумовою для розвитку туризму в регіоні. На сучасному етапі на органи державної влади та місцевого

самоврядування покладається задача збереження зазначених об'єктів, їх промоція серед населення, поступове налагодження інфраструктури, а також підтримка місцевих представників туристичного та курортного бізнесу щодо відновлення внутрішнього туризму.

5. В результаті подій 2013-2014 рр. туристична галузь Донецької області характеризується втратою іноземних туристів (1,22 тис. осіб в 2013 році, 147 осіб в 2014 році, та не відвідували протягом 2015-2017 рр.), зменшенням кількості суб'єктів туристичної діяльності протягом 2011-2015 рр. (зменшилася на 94,36% із показника 408 од. в 2011 році до 23 од. в 2015 році. В 2017 році кількість суб'єктів туристичної діяльності в Донецькій області зросла до рівня 42 од., тобто на 27,27%), скороченням кількості турагентів та туроператорів до 0 за результатом 2017 року.

6. На даний час рівень розвитку інвестування, оподаткування в туристичній індустрії України знаходяться в несприятливому стані. Аналізуючи показники індексу конкурентоспроможності за останні роки, можна простежити як позитивні, так і негативні зрушення. Аналізуючи наступні блоки: сприятливість середовища (78 місце, мінус 18 позицій), державна політика та створення сприятливих умов у сфері подорожей та туризму за показниками пішла в гору (із 114 місця, опиналася на 85), але якщо розглядати кожен фактор цього блоку, окремо, то ситуація не найкраща для України. Інфраструктура (79 місце, мінус 8 позицій), природні та культурні ресурси (із 99 місця, опинилася на 88), із показників ситуація покращилась, в Україні є багато культурних центрів, вона збагачена природними ресурсами, але з боку держави цьому приділена не достатня увага.

7. Створення інтерактивного маршруту спрямовано на створення зручностей для туристів з метою швидкого отримання найрізноманітнішої інформацію про туристичні об'єкти населеного пункту (місцевості) на різних мовах. Крім текстової інформації зі свого смартфона або планшета користувач отримує можливість переглянути фотоматеріали про кожен історичну пам'ятку, яка увійшла до маршруту. Це дає змогу індивідуальному туристу без додаткових

зусиль зорієнтуватись у місті, отримати базову інформацію про найрізноманітніші туристичні об'єкти, послуги та додає українським містам привабливого іміджу.

8. На сьогодні в Донецькій області доцільно створити туристичний продукт, який буде направлений на використання лікувально-оздоровчих технологій, які пропонуються в курортній дестинації. Реалізацією туристичного продукту буде здійснено компанією «Джоин Ап», яка визнана лідером серед туристичних компаній, які представлено в Україні за результатом 2017 року. Розроблено програму туру лікувальний відпочинок в Донецькій області (м. Слов'янськ, вул. Золочівського, 1) в санаторії «Слов'янський». За восьмиденний туристичний продукт, який включає послуги проживання, харчування, переїзди за маршрутом, екскурсійні послуги, страхування, вартість на одну особу становитиме 6497,24 грн. також запропоновано програму з пізнавального туризму в м. Святогірськ, м. Бахмут та м. Соледар, який включає послуги проживання, переїзди за маршрутом, екскурсійні послуги, страхування, вартість якого, в розрахунку на 1 особу, становитиме 3833,6 грн..

9. Віртуальні тури дають змогу детально розглядати, вивчати й аналізувати об'єкти у віртуальному середовищі з можливістю пересування у часі та просторі за власним вибором, з фіксацією та затримкою на вибраних деталях, що дає змогу здійснити віртуальну екскурсію по замках, музеях, церквах, а також споглядати унікальні ландшафти, пам'ятки архітектури і твори мистецтва, здійснювати огляд туристичних закладів, санаторіїв та баз відпочинку. Загальна вартість на створення та просування віртуального туру туристичної дестинації Донецької області на міжнародний ринок (Польщі та Білорусії) становитимуть 2905 дол., або 87,150 тис. грн.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Армстронг Г., Вонг В., Котлер Ф., Сондерс Дж. Основы маркетинга. // Армстронг Г., Вонг В., Котлер Ф., Сондерс Дж. - М. : ООО «И.Д. Вильямс», 2010. – С. 944-1116.
2. Балабанова Л. В. Холод В. В. Маркетингове управління конкурентоспроможністю підприємств: стратегічний підхід : монографія.// Балабанова Л. В. Холод В. В. - Донецьк 2006. – 294 с.
3. Безгін К. Управління процесом створення цінності на підприємстві : автореф. дис. докт. екон. наук. : спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)» / К. Безгін // ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет». – Маріуполь, 2016. – 42 с.
4. Боголюбов В. С. Экономика туризма / В. С. Боголюбов, В. П. Орловская – М. : Академия, 2014. – 192 с.
5. Божкова В. В.. Формування механізму просування продукції на ринку/ Божкова В. В.. - Суми: СумДУ, 2014. – С. 110.
6. Брендинг міст: досвід країн Вишеградської групи для України. К.: Видавництво Інституту трансформації суспільства, 2011. – 80 с.
7. Головчан Т. І. Теоретико-методологічні підходи до визначення сутності туристичних дестинацій та управління ними/ Головчан Т. І. // Збірник наукових праць “Торгівля і ринок України”. 2009. – № 27. –С. 157–161.
8. Гончаров В. М. Організація системи формування механізму інноваційного забезпечення економічної безпеки конкурентоздатного підприємства: монографія/ Гончаров В. М. Солоха Д. В., Припотень В. Ю. [та ін.]. - Донецьк 2010. – 416 с.
9. Гринько Т.В. Про напрямки підвищення конкурентоспроможності підприємств галузі міжнародного туризму в Україні [Електронний ресурс] / Гринько Т.В. – Режим доступу : <http://www.vestnikdnu.com.ua/archive/201264/grinko.html>

10. Дашкова Т.Л. Маркетинг в туристическом бизнесе : учебное пособие / Т.Л. Дашкова. – М. : Издательско-торговая корпорация «Дашков и К», 2010. – 72 с.
11. Євтушенко О.В. Роль реклами туристичного продукту у формуванні туристичного іміджу регіону. Туристичний імідж регіону: Монографія / За ред. А.Ю. Парфіненко. - Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2011. – 256- 272 с.
12. Зорин И. Энциклопедия туризма. / Зорин И. - М. : Финансы и статистика, 2000. 368 с.
13. Карпова Г.К., Хорева Л.В. Економіка та управління туристичною діяльністю: навчальний посібник в 2-х частинах. Ч.1. / Карпова Г.К., Хорева Л.В. - СПб.: Изд-во СПбГУЕФ, 2011. – 268 с.
14. Конкурентоспособность туристических услуг. Проблемы и способы оценки / Горбунов Н.П., Яценко О.Н., Небога И.А. // Вісник НТУ «ХП». Серія: Актуальні проблеми управління та фінансово-господарської діяльності підприємства. – Харків : НТУ «ХП». – 2013. – № 53(1026). – С. 35-43.
15. Корженко В. Становлення концепції Governance у процесі формування сучасного європейського адміністративного простору / В. Корженко, Л. Хашиєва // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. – 2011. – Вип. 2. – С. 10–19
16. Костяев Н. П. Основа концептуальной модели устойчивой конкурентоспособности туризма [Электронный ресурс] / Костяев Н. П. - Сб. трудов МТА – 2008 № 3 Режим доступа: <http://www.travelglossary.ru/mta/mta.htm>.
17. Леонтьева Ю. Ю. Маркетинг дестинаций как составная часть регионального маркетинга / Леонтьева Ю. Ю. // Економіка: проблеми теорії та практики: зб. наук. пр. - 2011. № 231: в 9 т., том VIII. - С. 1569–1579.
18. Леонтьева Ю. Ю. Формування та реалізація стратегії розвитку регіональної туристичної дестинацій: автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.00.05 “Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка”/ Леонтьева Ю. Ю.- Х., 2010. – 24 с.
19. Лысенко Н. Н. Совершенствование потенциала оценки туристского

комплекса: автореф. дис. канд. екон. Наук / Лысенко Н. Н. - Хабаровск, 2012. – 30 с.

20. Любіцева О. Туристичні ресурси України/ Любіцева О. - К. : Альтерпрес, 2007. – 372 с.

21. Мальська М. П. Міжнародний туризм і сфера послуг/ Мальська М. П. - К.: Знання, 2008. – 661 с.

22. Мазаракі А. А. Туристські дестинації (теорія, управління, брендинг): монографія / Мазаракі А. А. - К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2013. – 388 с.

23. Машкович Е. А. Оценка понятия туристская дестинация в контексте современной туристики/ Машкович Е. А. // Известия ИГЭА. 2007. – № 6 (56). – С. 89–92.

24. Митрохіна Ю. П., Л. В. Балабанова Управління збутовою політикою: навч. посіб./ Митрохіна Ю. П., Л. В. Балабанова - К.: ЦУЛ, 2011. 240 с.

25. Музиченко-Козловська О.В. Економічне оцінювання туристичної привабливості території: монографія/ Музиченко-Козловська О.В. – Новий світ-2000, 2012. – 176

26. Музиченко-Козловська О. В. Методика оцінювання туристичного брендингу дестинацій / О. В. Музиченко-Козловська – Національний університет “Львівська політехніка” – 2016.

27. Николаев С. С. Стратегия формирования единого туристского пространства: автореф. дис. канд. екон. наук./ Николаев С. С. - СПб., 2000. – 20 с.

28. Олійник Я. Теоретичні основи туризмології/ Олійник Я. - К.: Ніка – Центр, 2005. – 316 с.

29. Осипчук М. Брендинг як інструмент підвищення ефективності функціонування туристичної дестинацій/ Осипчук М. // Збірник наукових праць “Дослідження міжнародної економіки”, 2011. – 2 (67). – С. 144–155.

30. Охріменко А. Г. Мультисуб'єктивність управління національною туристичною системою / А. Г. Охріменко // Науковий вісник Ужгородського

національного університету. – 2017.

31. Офіційний сайт Всесвітньої туристичної організації. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://unwto.org>.

32. Прейгер Д. К., Малярчук І.А. Міжнародний туризм в Україні як форма розвитку інтеграційних комунікацій / Прейгер Д. К., Малярчук І.А. // Стратегічна панорама. – К.: Академпрес, 2012. - № 3. - С. 96–106.

33. Раупов Р. Інтеграція маркетингових комунікацій / Раупов Р. // Вісник Хмельницького національного університету. 2009. – № 6. – С. 85-89.

34. Рибалко Ю. ТНК в інституційній архітектурі глобального урядування світової економіки / Ю. Рибалко // Стратегія розвитку України. – 2014. – № 1. – С. 217–224.

35. Рябуха А. Ю. Управление развитием местных сообществ на основе использования туристского пространства: Автореф. дис. канд. экон. наук./ Рябуха А. Ю. - Краснодар, 2015. – 24 с.

36. Саффиулин А.Р. Методология управления конкурентными преимуществами на мезоуровне. Монография/ Саффиулин А.Р. - Казань: Изд-во КГУ. 2014. – 288 с.

37. Себекина Т. А. Формирование комплекса продвижения туристских услуг дестинации (на примере Камчатки): автореф. канд. экон. наук./ Себекина Т. А. - М., 2014. - 23 с.

38. Сіренко К. В. Аналіз змістовного наповнення категорії «інтегровані маркетингові комунікації»/ Сіренко К. В. // Управління розвитком. - 2011. – №4 (10). – С. 227-228.

39. Семенова В.Ф. Управління регіональним розвитком туризму: Навчальний посібник. / За ред. В.Ф. Семенова – Одеса, 2011. - 225 с.

40. Стрижеус Л.В. Особливості розвитку «економіки участі» в організації / Стрижеус Л.В. //Ефективна економіка. 2013 №4. - Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1941>

41. Сурмин Ю. П. Теория систем и системный анализ: уч. пос./ Сурмин Ю. П.

- К. : МАУП, 2013. – 368 с.

42. Ткаченко Т. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу/ Ткаченко Т.. – К. : Нац. торг. екон. ун-т, 2009. – 463 с.

43. Ткаченко Т. І. Територіально сфокусований розвиток суб'єктів туристичного бізнесу / Ткаченко Т. І. // Культура народів Причорномор'я: научний журнал / Кримський научний центр НАН України (Симферополь), Таврический национальный университет им. В. И. Вернадского (Симферополь), Межвузовский центр "Крым" (Симферополь) – Симферополь: Межвузовский центр "Крым". 2012. – № 81. – С. 56–64.

44. Ткаченко Т.І. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу. Монографія. / Ткаченко Т.І. - К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2011. – 537 с.

45. Топчієв О. Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методики (розділ XIV. Рекреаційно-географічні дослідження). / Топчієв О. - Одеса: Астропринт, 2005. – 632 с.

46. Туризмологія (теорія туризму) : [навчально-методичний посібник]. К. : КУТЕП, 2010. –70 с.

47. Фактори низької туристичної конкурентоспроможності України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [nauka.kushnir. mk.ua/?p=58439](http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=58439).

48. Шестов С. М. Маркетингові комунікації підприємств: теоретичний аспект / Шестов С. М. // [Електронний ресурс] : Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Tiru/2010_30_1/Shestov.pdf

49. Христофорова И. В. Совершенствование маркетинговой деятельности на предприятиях бытового обслуживания: автореф. дис канд. экон. наук / Христофорова И. В. - М., 2012. - 23 с.

50. Черевичко Т. В. Туризм как система: методология исследования [Електронний ресурс] // Научно-методический электронный журнал «Концепт». – 2015. – № 7 (июль). – С. 6–10. – Режим доступу: <http://e-koncept.ru/2015/15224.htm>.

51. Чорненька Н. В. Організація туристичної індустрії: Навчальний посібник /

Чорненко Н. В. - К.: Атіка, 2006. – 264 с.

52. Эл Райс и Лора 22 закона создания брэнда. / Эл Райс и Лора. - М.: ООО «Издательство АСТ», 2003. – 149 с.

53. Янковська Г. В. Сутність маркетингових комунікацій та їх місце у системі маркетингу / Янковська Г. В. // Наука й економіка. 2010. – № 4 (20). – С. 98-101.

54. Ярова І. Інтернет як інструмент просування продукції підприємств/ Ярова І. // Економіка України. 2014. – № 12. – С. 48–52.

55. Ярова І. Електронні бізнес-моделі просування продукції промислових підприємств. Актуальні проблеми економіки. 2013. – № 10. – С. 240–246.

56. Althof W. Incoming-Tourismus. Muenchen: Wien: Oldenbourg // Althof W. – Press, 2015.

57. Porter M. E. The Competitive Advantage of Nations// Porter M. E. – US: Free Press, 2016.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК Б

Таблиця

Методи оцінки рекреаційно-туристичних ресурсів регіону[26;42]

Назва моделі	Формула	Позначення
Гравітаційні моделі	$E_{ij} = k \frac{M_i M_j}{D_{ij}^2}$	$M_i M_j$ - туристичні «маси» регіонів, між якими відбувається обмін; D_{ij}^2 - «відстань» між ними, виражена в одиницях геодезичної відстані, часовому або вартісному еквіваленті; k - коефіцієнт пропорційності
Ступінь відмінності цін	$\beta = \frac{p_i}{p_j}$	p_i та p_j - ціна на аналогічні за класністю послуги розміщення на території і-го та j-го регіону
Туристична «маса» М-регіону за період і	$M_{ij} = r_{ij} w_{ij} g_{t-1} t a_{ij}$	r_{ij} - коефіцієнт територіальної концентрації туристсько-рекреаційних ресурсів; w - частка номерного фонду підприємств розміщення, санаторно-курортних і оздоровчих закладів, придатних для прийому представників цільових сегментів і-го регіону в загальній кількості місць на території регіону; g - частка коштів національного та регіонального бюджетів на залучення туристів, що була витрачена в період (i-1) на просування і-го регіону в і-му; $t a_{ij}$ - частка туристичних підприємств, що займаються організацією обслуговування туристів на території регіону в загальній кількості туристичних підприємств
Загальна туристична рухомість населення і-го регіону	$m_{it} = z_{it} \gamma t a_{ij}$	z_{it} - частка туристів і-го регіону (країни, які протягом періоду і здійснили подорож за його межі в загальній чисельності населення регіону (країни)); $t a_{ij}$ - частка туристичних підприємств, що продають тури до і-го регіону на території і-го, в загальній кількості туристичних підприємств
Квазігравітаційна модель міжрегіональних туристичних зв'язків між і-м і j-м регіонами	$E_{ijt} = \frac{r_t^{\sigma_{it}} w_{it}^{\beta_{it}} g_{it-1}^{a_1} t a_{it}^{a_2} t a_{it}^{a_3} m_{it}^{y_{it}} v_{it}^{a_4} s_{it}^{a_5}}{D_i^{a_{it}}}$	оскільки туристичні потоки між двома регіонами неоднозначні, до формули гравітаційної моделі були введені поправочні коефіцієнти a_1, a_2, a_3, a_4, a_5 , що дають змогу досягти асиметричності моделі, відобразити відповідність між змінними й обмежити поведінку всієї моделі.
Оцінка сумарної міжрегіональної взаємодії регіону	$E_t = t a_t^{a_2} \sum_{n=1}^n r_t^{\sigma_{it}} w_{it}^{\beta_{it}} g_{it-1}^{a_1} t a_{it}^{a_2} t a_{it}^{a_3} m_{it}^{y_{it}} v_{it}^{a_4} s_{it}^{a_5} D_i^{a_{it}}$	

Підходи до трактування поняття «дестинація»[16;19;27;35;44;56]

Автор	Визначення
В. Альтхоф	Певне місце призначення або цільовий регіон. Як дестинації, можуть виступати, наприклад, місця для заміських прогулянок, спорудження для проведення вільного часу, комуни, регіони, федеральні землі тощо
К. Каспар	Пункт «кристалізації» туристичного попиту
П. Пірс	Місце, відвідування якого залишає в туристів різні враження, досвід і емоції
Є.Г. Аленова	Місце, що має реальну або умоглядну межу (фізичну, політичну або ринкову), що залучає туристичні потоки за рахунок власних атрактивних можливостей
Т.О. Себекіна	Місце, що має реальну або умоглядну межу (фізичну, політичну, географічну, ринкову): країна, область, острів, що відвідують туристи з певною метою
В.С. Боголюбов, В.П. Орловська	Вирішальний елемент туристичної системи. Характеризується як центр (територія) із усілякими зручностями, засобами обслуговування й послугами для забезпечення всіляких потреб туристів
Н.П. Костяєв	Місце призначення, кінцева мета туристської поїздки. Дестинацією може бути континент, країна, регіон, курорт, туристична зона, туристичний центр, засоби розміщення, привабливий об'єкт
Н.М. Лисенко	Є внутрішньою якісною характеристикою туристичного регіону, оскільки дестинація – це сукупність ознак, властивих туристичному регіону в цілому або його сегментам, що впливають на ступінь привабливості, комфортності і якості обслуговування туристів
М.О. Морозов	Територія, що пропонує певний набір послуг, які відповідають потребам туриста й задовольняють його попит на перевезення, ночівлю, харчування, розваги тощо
С.С. Ніколаєв	Певна соціально-географічна місцевість (місце, регіон, місто, село, парк атракціонів), що конкретний турист або цілий сегмент туристичного попиту вибирає метою поїздки. Має у своєму розпорядженні всі необхідні установи, організації, засоби розміщення, обслуговування та інфраструктуру розваг
Г.Ю. Рябуха	Місцевість або спорудження, що мають туристичний потенціал, тобто все те, що турист обирає для свого відвідування й що пропонують виробники послуг
Т.І. Ткаченко	Дестинація є системою засобів і служб, діяльність яких спрямована на задоволення потреб туристів. Поняття «дестинація» охоплює різні географічні та просторові рівні – від території окремого туристичного об'єкта (готелю, ресторану, пляжу) до окремих країн, частин світу, материків

Завдання оцінювання туристичного потенціалу[26;39]

Ініціатор оцінки	Завдання оцінювання	Попереднє визначення	Формування переліку туристичних продуктів	Оцінювання туристичного забезпечення та умов доступу до ресурсів	Параметри туристичного потенціалу
Органи влади, самоврядування	Продуктивне використання території, створення робочих місць	Меж дистанції	Товари туристичного призначення	Природних	Обсяг реалізації товарів туристичного призначення (грн/період)
Власник ресурсу	Забезпечення належної віддачі майна	Перелік туристичних об'єктів	Сувенірна продукція	Природно-антропогенних	Кількість туристів, екскурсантів (осіб/період)
Туристичний оператор	Розробка нового туристичного продукту	Рівня достатності	Окремо туристичні послуги: -розміщення; -харчування; -транспортні; -екскурсійні; -оздоровчі.	Історико-культурних	Обсяг надання туристичних послуг (грн/період)
Інвестор	Вибір об'єкта інвестування	Рівня достатності інфраструктурного забезпечення	Комплексні туристичні послуги, тури (за видами)	Суспільно-історичних	Визначення грошових потоків від формування і реалізації туристичних послуг (грн/період)
Ініціативна група	Формування кола зацікавлених осіб для реалізації продукту			Подієвих	
				Інфраструктурного забезпечення	
				Інвестиційних	

**Фактори, які впливають на рейтинг конкурентоспроможності у сфері
туризму, найвищі показники України**

№	Показник	Рейтинг
1.	Паритет купівельної спроможності (дол. США)	2
2.	Кількість ліжко-місць на 10 000 населення	4
№	Показник	Рейтинг
3.	Час, необхідний на отримання рішення на будівництво складських приміщень	9
4.	Вартість відкриття бізнесу, % валового національного доходу на душу населення	11
5.	Повнота доступності даних, які щорічно надаються національними адміністраціями до збірника статистики туризму Всесвітньої туристичної організації	18
6.	Кількість терапевтів на 1 000 населення	19
7.	Кількість банкоматів на 100 000 дорослого населення	21
8.	Час, необхідний для відкриття бізнесу (днів)	22
9.	Щільність залізничних шляхів (км на 100 кв. м. землі)	24
10.	Кількість спортивних стадіонів із вмістимістю більше, ніж 20 000 місць	25
11.	Активні абоненти мобільного сотового зв'язку на 100 жителів	26
12.	Вплив промислового рибальства на екосистему морського шельфу (тонн/кв.км)	28
13.	Відносна вартість розміщення в готелі (дол. США)	29
14.	Кількість залізничної інфраструктури	34
15.	Ступні використання компаніями Інтернету для продажу своєї продукції споживачу	35
16.	Відсоток населення, охопленого мобільним сигналом	36
17.	Державні витрати на розвиток туризму (% у бюджеті)	36
18.	Кількість культурних об'єктів світової спадщини	36
19.	Кількість авіакомпаній	37
20.	Легкість пошуку кваліфікованих співробітників	38
21.	Зв'язок між рівнем оплати та продуктивністю праці	42
22.	Практика найму та звільнення працівників	47
23.	Кількість діючих регіональних торговельних угод	48

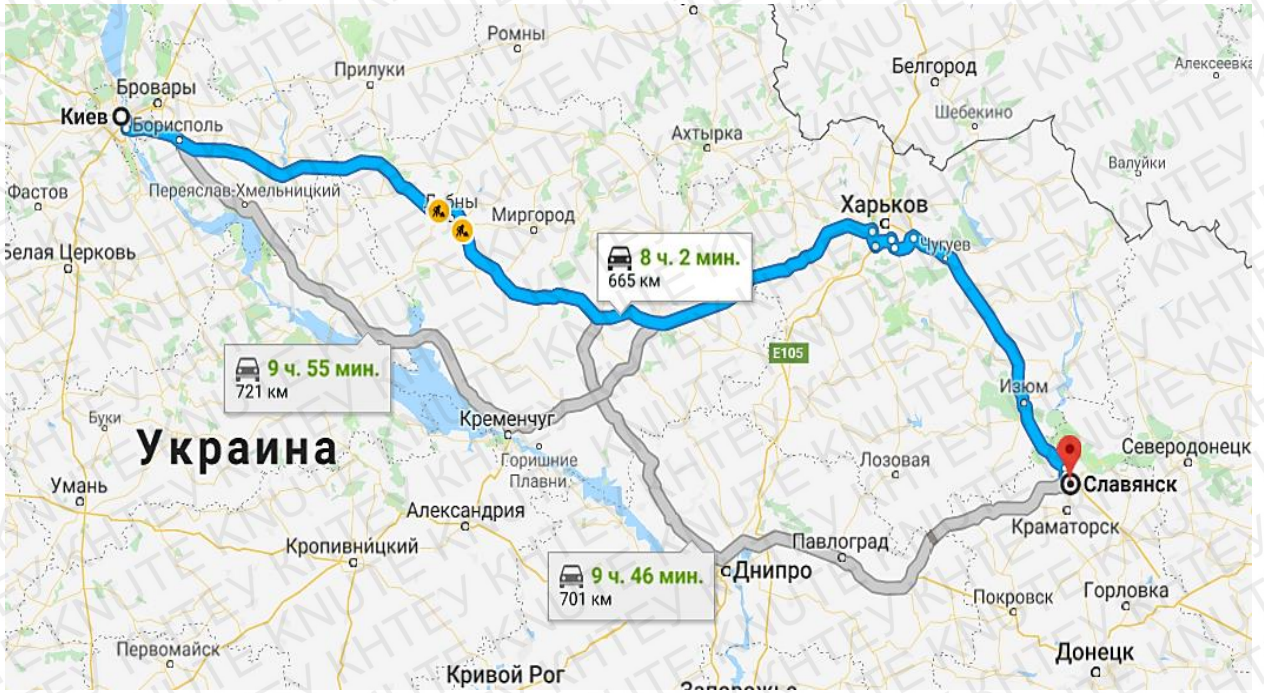

Рис. А.1. Маршрут проїзду «Київ – Слов’янськ»

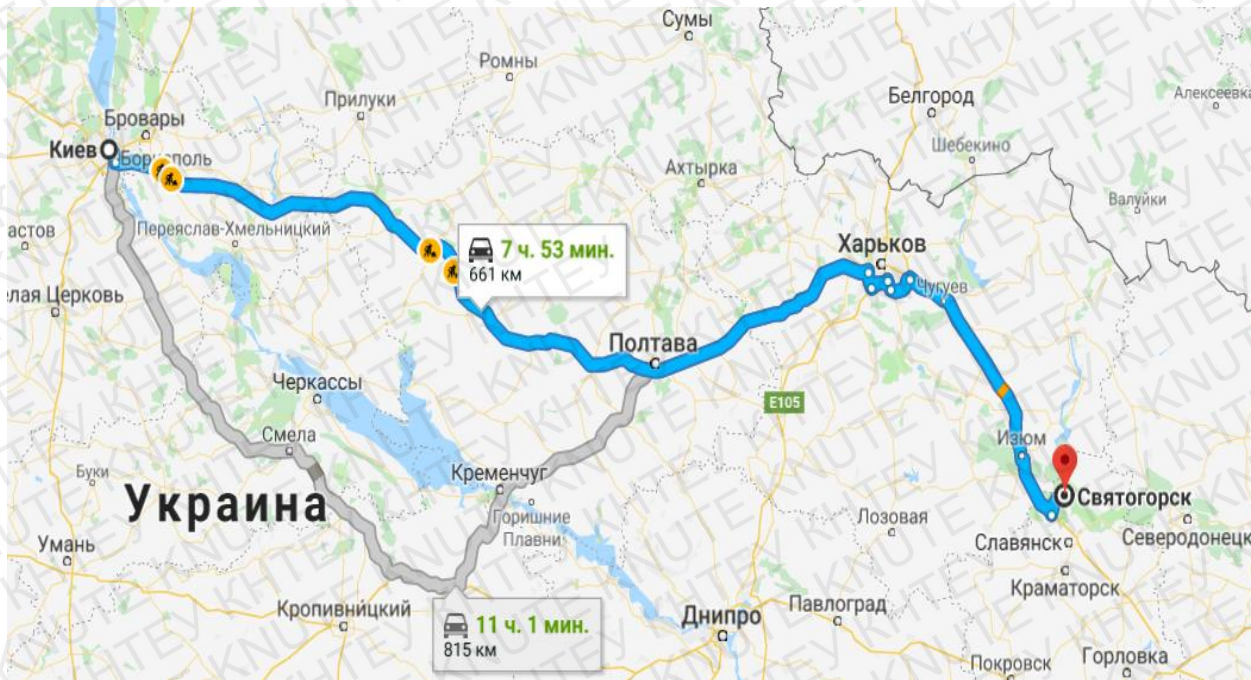

Рис. Б.1. Маршрут проїзду «Київ – Святогірськ»

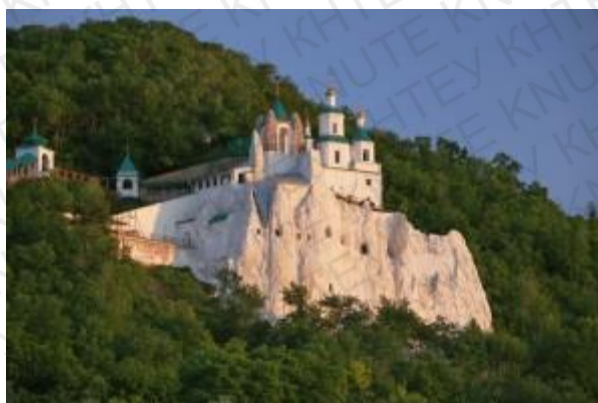

Рис. Ж.1. Успенський собор

Рис. Ж.2. Покровський храм

Рис. Ж.3. Миколаївський храм на Святій Скелі

Рис. Ж. 4. Печерна церква Різдва Іоанна Предтечі

Рис. Ж.5. Печерний храм преподобного Олексія, чоловіка Божого

*Рис. Ж.6. Печерний храм преподобних Антонія і Феодосія Кисво-
Печерських*

Рис. Ж.7. Церква Різдва Пресвятої Богородиці

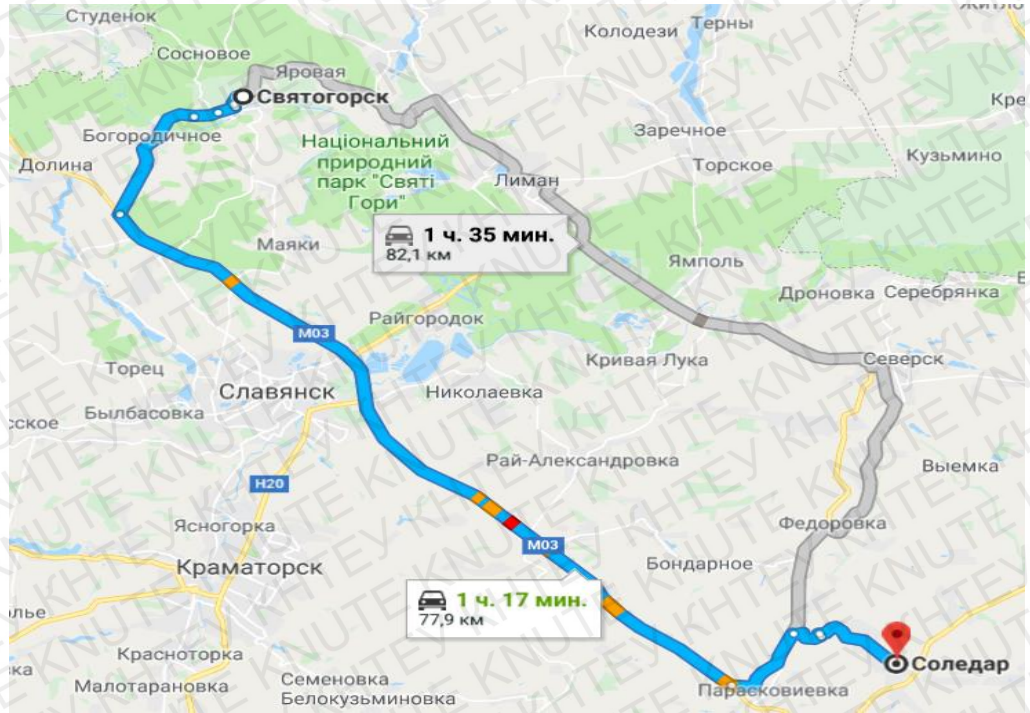

Рис. Д.1. Маршрут проїзду «Святогірськ -Соледар»

Рис. Ж.1. Вхід до соляної шахти

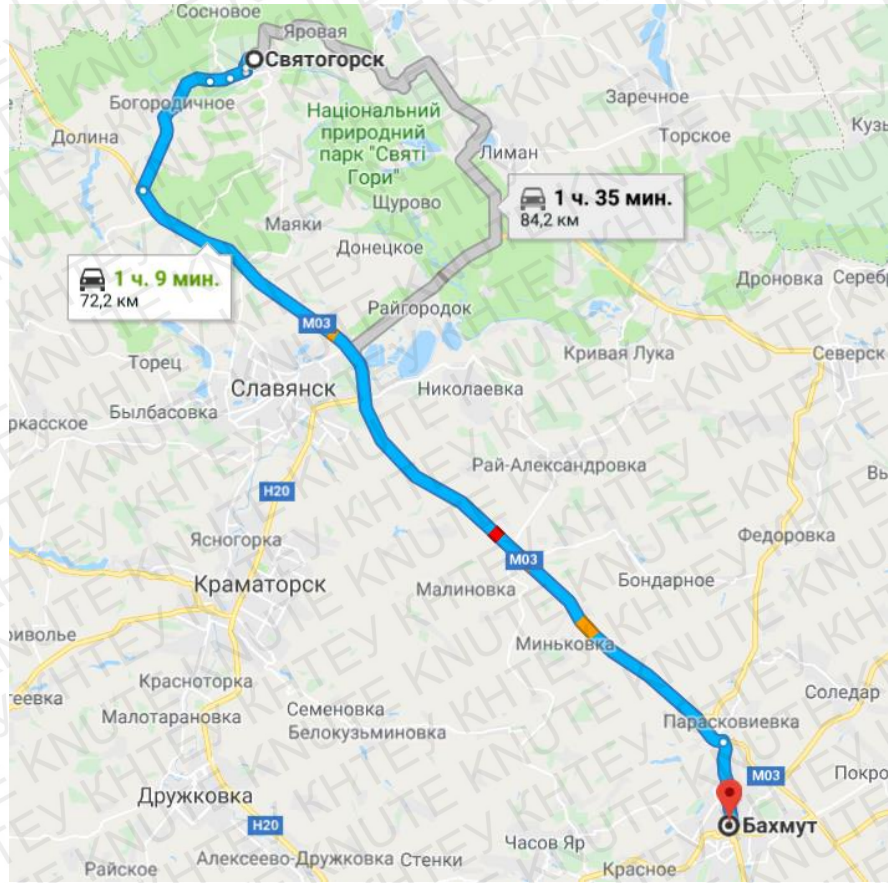

Рис. 3.1. Маршрут проїзду «Святогірськ - Бахмут»